

OUD HOORN #3

Kwartaalblad 44^e jaargang 2022

Uit het straatbeeld

VERDWENEN HOORNSE BEDRIJVEN

Horinezen dansen

DE CARMAGNOLE

Kirma P. Pik
zaden seeds
samen graines
sementi

Vandaag hebben we morgen in handen

Toen ik de laatste alinea van mijn vorige intro schreef wist ik niet dat het zo snel achteruit zou gaan met de gezondheid van oud-redactielid Chris Holman. Nog voor het uitkomen van het tweede nummer van dit kwartaalblad overleed hij. We hebben binnen de redactie natuurlijk stilgestaan bij zijn overlijden. Van Chris ligt nog een enkel artikel te wachten op publicatie, hierdoor blijft hij indirect nog even onder ons. Wij vinden het Chris ook recht doen om van zijn inbreng gebruik te maken. Daarnaast zal Chris altijd in onze gedachten blijven.

Acht juli jl. had ik de eer om samen met de Hoornse burgemeester aanwezig te zijn bij de Nationale Vrije Stedenvergadering in Dordrecht. Tijdens deze bijeenkomst kwamen vertegenwoordigers van steden bijeen om met elkaar na te denken over de toekomst van ons land. Net als tijdens de Eerste Vrije Statenvergadering van 19-23 juli 1572 toen twaalf steden met elkaar belangrijke besluiten namen over hoe het verder moest met de opstand onder leiding van Willem van Oranje. Het werd een inspirerende dag, waar duidelijk werd dat iedereen overtuigd is van de noodzaak om veranderingen in gang te zetten. We staan voor een enorme uitdaging als je kijkt naar de hoeveelheid crises waar we nu mee te maken hebben. Een ding is duidelijk: niets doen kan niet. Vandaag hebben we morgen in handen. Dat geldt ook voor een historische vereniging.

In dit kwartaalblad komen weer veel verschillende onderwerpen aan bod, maar een accent ligt wel op de historie van Hoorn in met name de 19e eeuw. Evengoed zullen ook de artikelen over de laatste honderd jaar tot de verbeelding spreken. Het interview met de bijna 102-jarige Ali de Boer levert een duidelijk tijdsbeeld op en als oud-leerling van de Jozefschool aan het Achterom herleefde ik mijn lagere schooltijd toen ik kennisnam van het artikel over die school. Maar er is nog veel meer lezenswaardig, dus geniet ervan.

Voor het laatste kwartaalblad van dit kalenderjaar hoopt de redactie nog op meer bijdragen van de lezers over hun herinneringen aan Hoorn in 1972. Om u een beetje op weg te helpen wat er in Hoorn onder andere gebeurde in dat jaar de volgende opsomming. Het standbeeld van burgemeester Van Dedem wordt verplaatst van de Ramen naar een plek naast bakkerij Otten aan de Van Dedemstraat, transportondernemer Groot viert zijn honderdjarig en de Oudhollandse markt zijn tienjarig bestaan, het badhuis aan de Kruisstraat wordt gesloten, ijssalon Doffer gaat over in de handen van Toon Dol, er zijn protesten in het havengebied vanwege de plannen om een rondweg rond de stad aan te leggen, de vroegere kistenfabriek aan het Kleine Oost tegenover de Oosterpoort komt in handen van de brandweer, de waterstand is als gevolg van een woeste novemberstorm zo laag dat een woonark op de bodem komt te liggen en de firma Ooms alles op alles zet om de ark weer los te krijgen zodat het teruggekeerde water niet naar binnen stroomt. Wellicht roepen deze gebeurtenissen beelden en herinneringen op? Maximaal duizend woorden, dat moet toch lukken? Gebruik hiervoor mailadres redactie@oudhoorn.nl. Tot 1 november kan er ingestuurd worden.

Arnoud Lansdaal

Bij de voorplaat

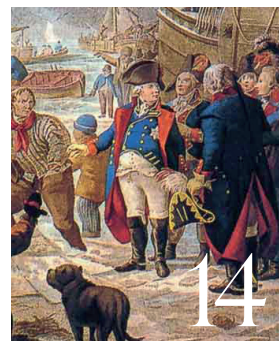
Iedereen zal nog veel herinneringen hebben aan verschillende Hoornse winkels en bedrijven die er inmiddels al (lang) niet meer zijn. Toen we binnen de redactie wat namen gingen noemen kwam er geen eind aan. Natuurlijk is dat leeftijdsafhankelijk, maar of je nu jong bent of oud – er valt altijd wel een naam waar je met weemoed aan terugdenkt. Het leek ons daarom een goed idee om aandacht te gaan geven aan verdwenen Hoornse bedrijven. Het kan wel eens een hele serie artikelen gaan worden. Wally Ooms, die eigenlijk al begon met dit onderwerp toen hij in kwartaalblad #4 van vorig jaar een prachtig artikel aanleverde over de familie Deen en de gelijknamige supermarktketen, heeft

al veel informatie verzameld, maar staat open voor meer. Wie nog, vaak vanuit een familieband, materiaal heeft over een Hoorns bedrijf van weleer kan contact met hem zoeken via het mailadres redactie@oudhoorn.nl

In de eerste aflevering is er aandacht voor zuivelhandel Van Riel aan de Ramen, juwelier Holman van het Grote Noord, het badhuis aan de Kruisstraat, glashandel Pels en Joosten van het Breed en zaadhandel P. Pik van het Kleine Noord. Blijkbaar kon dat nog in vroeger jaren, een zaadhandel met de naam Pik. Daar wordt tegenwoordig vast wel wat vreemd tegenaan gekeken... Geniet van de eerste verhalen over de verdwenen Hoornse bedrijven.

In dit nummer

Vandaag hebben we morgen in handen	2
Bij de voorplaat	3
Uit het straatbeeld verdwenen Hoornse bedrijven	4
Hoorn in 1872, 300 jaar vrijheid na Den Briel	10
Horinezen dansen de Carmagnole	14
De moeizame start van de Hoornse HBS	18
Vijftig tinten grijs, geniet van de pracht	22
100 jaar Sint Jozefschool	26
Niet echt fout, wel omstreden	30
De straatnamen in het Holenkwartier. Wie waren zij?	34
Historie houdt mij jong	38
Waar kijken we naar?	
Westfries Archief	42
Westfries Museum	44
Oud Hoorn 't Woord	
Het moet wel kloppen	46
Stadsbeeld Restauraties & veranderingen	48
Colofon	51
Verleden & Heden	52

Uit het straatbeeld

verdwenen Hoornse bedrijven

Wally Ooms

In de loop der tijd hebben vele winkels, handelsondernemingen, horecazaken en fabrieken hun activiteiten beoefend in Hoorn. Vele verdwenen weer uit het straatbeeld, vaak na een langdurige aanwezigheid. Daaronder bedrijven die een onuitwisbare indruk hebben gemaakt. Deze niet langer in beeld zijnde bedrijven verdwenen om uiteenlopende redenen. Veelal gaat het om bedrijven die gestopt zijn, maar ook verplaatsing van bedrijfsactiviteiten naar een vestiging buiten Hoorn kan een reden zijn dat we ze niet langer meer tegenkomen. We gaan er in het kwartaalblad enkele uitlichten.

Vanwege de omvangrijke hoeveelheid lijkt het de redactie raadzaam om korte herinneringen aan bepaalde bedrijven op te halen door ze hier - in verschillende delen - te publiceren. Vele namen zijn al voorbijgekomen, waaronder Café 't Witte Paard aan het Keern, smederij Visser op het Achterom, de firma Blokker aan het Breed, Welkers op de hoek Gouw / Gedempte Turfhaven, Boekhandel Bakker aan de Nieuwstraat, Bloemenmagazijn Verëll aan de Nieuwstraat, Wassenaar Muziek aan de Lange Kerkstraat, Wigmans & Schouten, biscuit- en banketfabriek aan de Van Aalstweg, Wasserij Kwaad aan de Vollerswaal, Hermary's Volksbazar en Iepenga Radio Electrotechnisch Bureau aan het Grote Noord, de tandartsen Arnolds, Jas, Loots en andere gevreesde specialisten, Slagerij Imming, bekend van de paardenworst, aan het Kleine Noord, Salm & Holhuis, rijwielhandel, aan het Kleine Noord, Nort Broekenpaleis aan de Lange Kerkstraat, Snackbar Smit aan het Grote Noord, Bernardo Sigaren aan de Dubbele Buurt, Bijhouwer Postzegels en leesportefeuille aan de Nieuwsteeg, Taanman & Bijhouwer elektrotechniek aan de Gravenstraat, Claessen wolartikelen aan de Nieuwsteeg, Dames Steeman, dameskleding, aan de Lange

Kerkstraat, Doesburg Hengelsport aan de Kerkstraat, Dries Veld Motoren aan de Achterstraat, Café Jan Jong aan de Veemarkt, Bar discotheek De Buik op het West, Bloem, groente en fruit, aan het Nieuwland, Holman Horloger aan het Grote Noord, Gebr. Eijken, ijzerwaren, aan het Grote Noord, Pels & Joosten, glasbedrijf, aan het Breed, Jan Bos, sportartikelen, aan de Nieuwsteeg, Winston Theater aan het Grote Noord, Victoria Bioscoop aan het Grote Noord, Meijer fotografie aan het Grote Noord, Osinga Optiek aan het Grote Noord, Foto Osinga aan het Grote Noord, Pool tabakfabriek op het Achterom, Rozendaal Goud- en Zilverindustrie aan het Grote Noord, Bedo woninginrichting aan de Nieuwstraat, Metaalwarenfabriek Scholten aan de Nieuwstraat en nog veel en veel meer. Per 1 augustus is daar nog Restaurant China bijgekomen, daar Man Bun en Janet Wong na 43 jaar de deuren sloten van hun restaurant aan de Gouw. De lijst is lang niet compleet en zal dat ook nooit zijn. In deze editie een eerste selectie.

Jan van Riel, zuivelhandel

Jan van Riel, zuivelhandel aan de Ramen

Halverwege de vorige eeuw moet het 's morgens dringen zijn geweest bij de melkfabriek Horna aan het Jeudje. Volgens het naslagwerk 'Hoorn in de twintigste eeuw' waren er maar liefst 28 melkboeren actief in Hoorn. Sommigen ventten uitsluitend in een wijk,

Glashandel Pels & Joosten, Breed 16-18

Jan van Riel, zuivelhandel

anderen combineerden de wijk met een vaak bescheiden winkel. Zonder iemand tekort te willen doen komen namen voorbij als: van Deursen, van der Kooy, Koelemij, Brevee, Timmerman, Vis, Bakker, Bot, van Maaren, Bartels, van Bijsteren en van Riel. De laatste zelfs twee keer: Karel van Riel op Vismarkt en zijn oudere broer Jan in de Ramen, naast de Doopsgezinde kerk.

Jan van Riel was eigenlijk niet voorbestemd om melkboer te worden. Na HBS en Hogere Handelschool in Alkmaar was hij slachtoffer van de algehele malaise in de dertiger jaren en zat een baan afgestemd op zijn opleidingsniveau er niet in. Jan was inmiddels getrouwd met H el ene Baginsky. H el ene was een van die jonge Duitse meisjes die eind twintiger jaren als dienstbode naar Nederland kwamen. Zij werd aangenomen bij de huishoudelijke dienst van het Avondlicht. En zo ontstond na hun huwelijk de combi: Jan in de wijk en H el ene in de winkel. Het op dit moment gehuldigde principe 'wonen boven winkels' was toen bijna vanzelfsprekend: beneden Jan en H el ene met hun gezin en boven de koster van de naastgelegen Doopsgezinde Kerk. Toen Albert Heijn heel Nederland aan de Franse kaas liet wennen, ontdekten de liefhebbers het kaasassortiment bij de fa. van Riel in de Ramen. Niet in de laatste plaats daarop attent gemaakt door de vertoning van dia's in de lokale bioscopen. Best uniek tussen al dat visuele geweld van veel grotere middenstanders.

Het stoorde Jan dat er nooit van een vakantie kon worden genoten. Hij kreeg het voor elkaar om alle collega-melkhandelaren mee te laten werken aan een vakantie-roulatiesysteem, waarbij in elkaars wijk werd waargenomen. Dat smaakte naar meer, die samenwerking leidde ertoe dat er een coöperatie werd opgericht om gezamenlijk 'bijproducten' als babyvoeding, bier en dergelijke in te kopen. Daartoe trad Jan toe tot de 'Stichting Knipkaart', een verkoopstimulerings-systeem waarbij klanten bij hun aankopen knippen kregen in de gelijknamige kaart. En zo spaarden voor praktische, huis-

houdelijk cadeaus. Zonder het te beseffen stond hij aan de basis van de later zo bekende SRV man.

Nadat het echtpaar van een welverdiende rust ging genieten, heeft het pand Ramen 33 vele bestemmingen gekend, van modezaak tot Surinaamse toko. Niet allen even succesvol, dit ondanks het feit dat de Doopsgezinde Kerk werd omgebouwd tot de eerste Action in de buurt. En zorgde voor veel passanten.

Chris Holman & Zn. Juwelier-opticien, Grote Noord 78

Chris Holman mag met recht een echte Horinees genoemd worden. Maar ook een bekende. Als jongen was hij in 1896 een van de oprichters van de voetbalclub Hollandia. Na de lagere school ging hij, na een korte opleiding, werken als goudsmid bij de firma Rozendaal. Het ondernemerschap trok en hij begon in 1912 een winkel in uurwerken, goud en zilver in de Grote Havensteeg nr. 13, destijds een florerend winkelgebied. Dankzij zijn advertenties kreeg hij de bijnaam 'Chris uit de gleuf'. Terwijl zijn vrouw Thijsina 'op de winkel paste', trok Chris als semi-professioneel toneelspeler regelmatig het land in met het semi-professionele toneelgezelschap 'De Wilsons'. Op 24 december 1915 werd een zoon geboren, die zij Jacob noemden. Dit naar de gelijknamige rol die Chris op dat moment speelde in het toneelstuk 'Met de handschoen getrouwd' van Jan Fabricius (toneelschrijver 1871-1964).

Toen de lange afwezigheid (de Wilsons waren soms weken op 'toernee') te bezwaarlijk werd, haalde zijn vriend John M. Ridderikhoff hem over deel uit te gaan maken van de cast van de bekende Hoornse revues. Deze revues, die voor de Tweede Wereldoorlog jarenlang volle zalen trokken, waren befaamd in heel West-Friesland. Toen de Grote Havensteeg

Chris Holman & Zn. Juwelier-opticien

als winkelstraat in verval raakte trok hij in 1931 net als vele andere middenstanders naar het Grote Noord en kocht het woonhuis met winkel op nr. 78. Dat bleek later een uitgelezen plek, toen Vroom & Dreesmann zich in de naastgelegen panden vestigde. In 1940 huwde zoon Jacob met Femmetje Luyt, die 1915 in Purmerend is geboren. Hij leerde Femmetje kennen toen zij als winkelmeisje werkzaam was bij de fa. Welkers, op de hoek Gouw/Turfhaven. De behuizing van de familie Holman was na het huwelijk exemplarisch voor de wijze waarop middenstanders in die tijd hun woonprobleem oplosten. Chris en Sien boven de winkel en Jaap en Fem achter de winkel, zo simpel was dat. In vervolg op de komst van het warenhuis werden de advertenties ondertekend met het zinnetje 'naast V&D'. Dit tot grote ergernis van de heer Conijn, die de leiding had over de Hoornse vestiging.

Nadat Jaap de vereiste diploma's had gehaald werd het assortiment uitgebreid met optiek en de firmanaam veranderd: er stond in het vervolg Chris Holman & Zn op de gevel. Begin vijftiger jaren lieten de Holmannen zich regelmatig in West-Friesland zien met hun Renault 4 met klok op het dak. Om zo als moderne marskramers hun klanten op te zoeken. Deze auto werd een bekend object. Vanwege het enorme gewicht van de opbouw ging de Renault bij enige tegenwind niet harder dan 40 km per uur. Tijd genoeg voor passanten om de tijd van hun eigen uurwerk te controleren met die van het horloge op de auto. Bij gebrek aan opvolging verdween de naam Holman eind jaren tachtig uit beeld. Het pand Grote Noord 78 heeft nog steeds dezelfde bestemming, daar wordt gewinkeld door de Wolf juweliers.

Badhuis, Kruisstraat 20

In een tijd dat vrijwel niemand de beschikking had over een

eigen doucheruimte - een in de keuken geplaatste tobbe met warm water werd al beschouwd als luxe - werd massaal gebruik gemaakt van de gelegenheid om tegen een bescheiden vergoeding zich te douchen in het badhuis aan de Kruisstraat, dat halverwege de vorige eeuw haar deuren had geopend. Alle dagen in de week was het geopend, maar het was er vooral op zaterdagen een drukte van belang. Dan kwamen er zo'n 500 bezoekers. Menig inwoner van Hoorn kwam dan na een week van hard werken - de werkweek liep toen nog tot zaterdagmiddag - tegen betaling van een kwartje het werkzweet afspoelen. De gang naar het badhuis behoorde tot een vast ritueel. Hier kwam men elkaar tegen, hier zong men luidkeels dat het galmde en hier wisselde men in de wachtruimte en boven het geraas van het stromende en kletterende water gesprekken uit en maakte men afspraakjes om naar de film of het café te gaan. Feitelijk begon het weekend in het badhuis.

Het voor die tijd hypermoderne badhuis met 20 douchecellen en 5 badkuipen werd in 1952 geopend. Voornamelijk bewoners van de binnenstad bezochten het badhuis. De oude woningen in het centrum waren toen veelal nog niet met een douche of bad uitgerust. Eind jaren zestig werd het badhuis overbodig en is tenslotte in 1972 opgeheven. Daarna fungeerde het gebouw nog twee decennia als kerk.

Velen hebben uiterst dierbare herinneringen aan het badhuis. Er werd massaal gezongen, met als absoluut hoogtepunt het lied Marina van Rocco Granata, waarvan geen mens de tekst begreep, maar dat weerhield niemand ervan om luidkeels mee te zingen. Over de tijd die je kreeg om je uit te kleden, te douchen en weer aan te kleden bestaat onduidelijkheid, maar iedereen was het erover eens dat het veel te kort duurde. Al

Badhuis Kruisstraat in aanbouw

Badhuis Kruisstraat

Badhuis, entree met medewerkers

enkele minuten voor je tijd om was werd er op de deur gebonkt en geroepen dat het tijd was. Afdrogen deed je met een kleine handdoek, badlakens bestonden toen nog niet. Vrouw Rolleman achter de kassa en de doos met zeep. Als je wat later uit school was zat de wachtruimte half vol met personeel van Scholten.

In 1972 kwam er een eind aan het badhuis. Vrijwel iedereen had inmiddels een eigen badkamer in huis. Tussen 1972 en 2000 werd het pand gebruikt als kapel voor onder andere de pinkstergemeente en de Jehova's getuigen die er hun mensen doopten. In 2000 werd het pand gesloopt, waarna er een nieuw woon- winkelpand werd gebouwd. Vóórdat het zou worden gesloopt organiseerde Stichting Stadsherstel Hoorn op 21 november 1999 een feestelijke afsluiting zodat alle oudgedienden van het badhuis en de badgasten elkaar hier nog één keer konden ontmoeten. Het was een doorslaand succes. De penningmeester van Stichting Stadsherstel Hoorn, Frans Zwerver, zong op verzoek nog een keer 'O my truly fair', hetgeen hem heel goed afging. Ook had men een expositie met foto's van het badhuis ingericht. Tot in de vroege ochtendurtjes werden oude herinneringen opgehaald. De oudgedienden van het badhuis werden in het zonnetje gezet en ontvingen bloemen. Ter gelegenheid van het afscheidsfeest liet Stichting Stadsherstel Hoorn een video van het feest en van de interviews met badgasten en personeel maken.

Zaadhandel P. Pik, Kleine Noord 27

Op de hoek Kleine Noord / Smelterssteeg is vijftig jaar lang een bedrijf actief geweest onder de naam P. Pik Zaadhandel. Oprichter Pieter Pik was op 7 oktober 1878 in Enkhuizen geboren en na jaren gewerkt te hebben op het land, in de gewassen, richtte de heer P. Pik in 1904 zijn eigen bedrijf op: een handel in groentezaden, gevestigd in Andijk. Door de gestage groei van de klantenkring werd het pand in Andijk te klein, waarna de firma in 1920 nieuw onderdak vond in Hoorn aan het Kleine Noord 27. De verkoop van tuin-, bloem- en landbouwzaden werd uitgebreid met de levering aan tuinders en particulieren via agenten. De firma P. Pik kreeg een eigen winkel.

In 1936 stapte zoon J. Pik in het bedrijf en breidde de handel uit naar Europese landen. Met name in Frankrijk liep de handel goed. Door een veranderende markt richtte de firma P. Pik zich vanaf 1962 volledig op de amateur- en tussenhandel. Er werd besloten om als één van de eersten een eigen verpakking op de markt te brengen, onder de merknaam 'Gouden Ster'. Destijds ook uniek was het feit dat P. Pik zijn afnemers de mogelijkheid gaf om op de verpakking een naamindruk mee te geven, hetgeen de basis heeft gelegd voor de private label-activiteiten.

Zaadhandel P. Pik

De firma bleef groeien en behoorde met zo'n 20 medewerkers inmiddels tot de middelgrote in het land, maar kon op de locatie in Hoorn niet uitbreiden. Om die reden verhuisde het bedrijf in 1971 in z'n geheel naar het Friese Luinjeberd. Slechts enkele personeelsleden verhuisden mee. De oude zuivelfabriek in Luinjeberd gaf expansiemogelijkheden die in Hoorn niet te verwezenlijken waren. Het bezwaar van de grotere afstand naar de teeltgebieden in West-Friesland werd weer opgeheven door het feit dat de firma aanzienlijk gunstiger kwam te zitten ten opzichte van haar teeltbedrijven op de Friese klei in o.a. Marrum, Ferwerd en de beide Parochies. Dat de zaken ook in Friesland naar wens verliepen bleek o.a. doordat in 1985 de eerste uitbreidingen nodig bleken. Expeditie, productie- en opslagruimtes werden bijgebouwd.

Het bedrijf is er nog steeds actief. Het stokje is van generatie op generatie doorgegeven en tot op de dag van vandaag is het bedrijf in handen van dezelfde familie. Nu internationaal werkzaam onder de naam Pieterpikzonen en gespecialiseerd in kleinverpakkingen groente- en bloemzaden voor consumenten: de welbekende 'gekleurde zakjes' in de rekken van supermarkten, bouwmarkten en tuincentra.

Pels en Joosten Glashandel, Breed 16-18

Glashandel Pels en Joosten aan het Breed heeft sinds het begin van de vorige eeuw een belangrijke rol gespeeld in menig huis of bedrijf in de regio. Het bedrijf leverde alle soorten glas voor vensters, deuren, winkelgevels, maar ook spiegels en glas-in-lood aan aannemers en schildersbedrijven. In 1912 nam Jan Pels een filiaalbedrijf van glashandel M.J. Houwink uit Sneek over, dat een vestiging had op het Grote Noord, daar waar later bioscoop Victoria kwam. In datzelfde jaar trad Herman Joosten in dienst bij Pels. De zaak werd verplaatst van Grote Noord 37 naar Grote Noord 98. In 1918 wer-

den de heren Pels en Joosten compagnons en heette het bedrijf voortaan Pels en Co, om vanaf 1929 door het leven te gaan als Pels en Joosten. De glashandel breidde zich uit, waardoor het pand aan het Grote Noord te klein werd, zodat in 1920 verhuisd werd naar Breed 18, waar de bevoorrading ook eenvoudiger te regelen was dankzij de bodediensten en veerdiensten aan de Vale Hen/Dubbele Buurt. Deze vrachtvervoerders brachten ook de bestellingen mee van schildersbedrijven uit de regio. Weer later ging het vervoer hoofdzakelijk per goederentrein.

Vanwege uitbreiding der activiteiten werd in 1930 het naastgelegen pand Breed 16 aangekocht, dat tot dan huisvesting bood aan het Leger des Heils. De glastuinders kenden in die tijd een bloeiperiode, waardoor met name tuindersglas een belangrijke plaats innam in de glashandel van Pels en Joosten. Na stilstand vanwege de oorlog kon aan de vraag naar glas met de grootste moeite worden voldaan, zeker ook toen later dubbel glas in zwang kwam. In de naoorlogse periode waren slechts enkele medewerkers actief. Toon Knol was er in dienst als glassnijder en op de administratie zat Hendrika (Riek) Roos, die op aanraden van Herman Joosten jr. in het bedrijf was gekomen, na eerst persoonlijk in haar ouderlijk huis in Enkhuizen te zijn bezocht door diens vader om te kij-

Pels en Joosten Glashandel, Breed 18

ken of ze van goeden huize was. Herman kende de goedlachse Riek van een vakantie op de camping waar ze een goede indruk op hem had gemaakt. Het zou uiteindelijk leiden tot een huwelijk tussen de twee. Ze is al die tijd ook verbonden gebleven aan het bedrijf en kan nu, na al die jaren, nog steeds de afmetingen ophoesten van het tuindersglas: "Kassen hadden ruitjes van 22 x 18 cm en voor ijzeren kassen waren de ruitjes 19 x 14 cm."

Omdat ook de panden aan het Breed te klein bleken werd uitbreiding gezocht en gevonden door de achter het bedrijf gelegen panden aan de Westerdijk te kopen, die na te zijn gesloopt en geschikt gemaakt als bedrijfspand bij het bedrijf werden getrokken met een eigen ingang. Met de verdere uitbreiding groeide ook de personele bezetting. Circa 10 mensen waren dagelijks aan het werk aan het Breed. Door de toenemende verkoop van dubbel glas, zeker toen daar ook subsidie op kwam, werd duidelijk dat er uitgekeken moest worden naar andere huisvesting. Voor de vervaardiging van dubbel glas dien je te beschikken over een grote ruimte met een zogeheten 'wasstraat' waar de glazen op elkaar worden gedrukt in een zeer steriele omgeving.

Na een verblijf van tientallen jaren in de binnenstad van Hoorn is het bedrijf dan ook in 1974 overgegaan naar industrieterrein Hoorn 80, waar men op de Protonweg de beschikking kreeg over vierduizend vierkante meter grond, waarop een enorme productiehal werd gebouwd. Dat bleek al gauw te klein, waarna de naastgelegen percelen werden gekocht, om uiteindelijk in 1981 de productie en de administratie onder één dak onder te brengen op de Kathodeweg 3, waar meer dan honderd mensen hun dagelijks brood verdienen. Van daaruit werden grote orders uitgevoerd voor o.a. het gemeentehuis Den Haag, het hoofdkantoor van Albert Heijn in Zaandam, het gebouw van verzekeraar Aegon in Leeuwarden en het 150 meter hoge hoofdkantoor van Nationale Nederlanden in Rotterdam dat door aannemers volledig beglaasd werd met glas van Pels en Joosten. Voor de Hoornse klanten hield het bedrijf het pand aan Breed 18 aan.

In 1991 is het bedrijf overgenomen door Scheuten Glas, waarna het bedrijfspand aan de Kathodeweg uiteindelijk werd verkocht. Waarmee een einde kwam aan de lange traditie van glashandel Pels en Joosten.

Met dank aan Chris Holman.

Hoorn in 1872

300 jaar vrijheid na Den Briel

Arnoud Lansdaal

Na de vorige drie afleveringen over Hoorn in 1572, 1672 en 1772 gaan we nu 150 jaar terug in de tijd. Dat het toen allemaal niet zo geweldig ging met Hoorn, blijkt uit de woorden van een Engelse reiziger die in 1872 zijn indrukken als volgt samenvatte. ‘Hoorn is als een oude vrouw, welker vermagerde ledematen nog met veel te wijd geworden kleren zijn omhangen’. In de regio ging het zo mogelijk nog minder volgens de Engelsman, want ‘Enkhuizen lijkt een uitgestrekt kerkhof en Medemblik een graf’. Het kon dus nog erger. In Hoorn woonden toen 9.653 mensen, vrijwel gelijkelijk verdeeld over vrouwen en mannen. Dat aantal was inclusief 317 gevangenen en 150 militairen. Hoewel 1872 niet een heel speciaal jaar was in de Hoornse historie valt er genoeg over te schrijven.

Hoornsche Courant

De Hoornsche Courant kende inmiddels zijn 23e jaargang en werd uitgegeven door boekhandelaar P.J. (Poppo Jan) Persijn. Voor de auteur van dit artikel was de krant een mooie bron van informatie.

De krant verscheen twee keer per week (woensdag en zaterdag), een abonnement voor drie maanden kostte 1 gulden 50. De indeling van het blad was telkens hetzelfde. Een inleidend schrijven, maar nooit met commentaar op het stadsbestuur, laat staan kritiek. Binnenlandse berichten, buitenlandse berichten en berichten van allerlei aard. Na de beursberichten kwam Hoorn aan bod. Een verslag van de Gemeenteraad, marktberichten en de burgerlijke stand volgden. Ook openbare bekendmakingen van Burgemeester en Wethouders en tenslotte de alleszeggende advertenties. Naast de aanbiedingen van de plaatselijke middenstand aankondigingen van huwelijksjubilea, geboorte, overlijden en personeel gezocht. Kostelijk om te lezen, zoals bijvoorbeeld de vraag van de Hoornsche Courant zelf: *Ter Courant-drukkerij kan terstond een vlugge boodschapper geplaatst worden, die goed kan lezen en schrijven*. Enkele middenstanders die met regelmaat adverteerden waren boekhandel Persijn, sigarenmagazijn

G. Uyt den Bogaard, verkoophuis P. J. Ruttenberg, ijzerwaren Firma Eijken, de stoffenwinkels van Kernkamp en Crone en van Moorhaus en Co, apotheker D. van der Deure, theewinkel J. M. Brouwer, woninginrichter A. van Groenou, bedden- en matrassenspecialist G. Oostermeyer en grutter A. Stam.

Gemeentebestuur

Het bestuur van de stad lag in handen van burgemeester Mr. W. de Vicq en twee wethouders, Tj. Kroon en A. Faber. De Vicq was al burgemeester sinds 1863. De gemeenteraad bestond uit een tiental raadsleden. Een van hen, de katholieke apotheker W. Nijssen, bedankte ruim een jaar voor het einde van zijn zittingsperiode als raadslid. Bij de stemming voor een nieuw raadslid ontspon zich op 30 januari een strijd tussen katholieken en protestanten. De katholieke winkelier P. Kaag (inderdaad, de koffiebrander van het Breed) kreeg vrijwel evenveel stemmen als de protestante A. Renssen. Er moest herstemd worden omdat beiden niet de benodigde meerderheid hadden gekregen. Op 14 februari kreeg Renssen de volstreekte meerderheid en kon als raadslid beginnen. Gevolg was dat er nog maar één katholiek in de raad zat. Dat was opvallend, want het aantal katholieke raadsleden was jarenlang een afspiegeling van de bevolking geweest. Het

aantal katholieken in Hoorn was ongeveer een kwart van de bevolking, protestanten (Hervormden, Lutheranen, Doopsgezinden en Remonstranten) waren in overtal. Er was ook een kleine groep Joden in Hoorn.

De uitverkiezing van Renssen speelde zo een belangrijke rol in de verstandhouding tussen rooms en niet-rooms. Met zijn verkiezing tot raadslid verdween het automatisme van twee katholieken in de raad. Saillant detail was dat Renssen zich bij de periodieke herverkiezing in 1873 niet herkiesbaar stelde. De manier van werken en het feit dat veel zaken naar raadscommissies werd verwezen kwamen niet met zijn overtuiging overeen. Kort daarop vertrok hij uit Hoorn. Pas in 1883 werd weer een tweede katholiek in de raad gekozen.

Toegangspoorten

In 1871 had de gemeenteraad besloten de Oosterpoort, de Koepoort en de Westerpoort te slopen. In dat jaar was de Koepoort voor 1000 gulden verkocht aan een antiekhandelaar die de poort direct sloopte. De Noorderpoort was al twintig jaar eerder gesloopt. Het slopen van de poorten was niet omdat de bestuurders barbaren waren die geen waarde hechtten aan gebouwen met cultuurhistorische waarde. De poorten waren domweg overbodig geworden, poortgeld mocht niet meer geïnd worden en men vond dat ze in de weg stonden. De poorten vervielen tot een bouwval en veel geld voor restauratie was er niet. De bewoner van het poortwachtershuisje van de Oosterpoort kon echter niet zo gauw een andere woning vinden, waardoor de Oosterpoort uiteindelijk behouden bleef. Gemeenteraadslid Jonkheer Mr. Dirk van Akerlaken, die als enige tegen het besluit gestemd had, stelde 500 gulden beschikbaar voor de restauratie en die geste gaf

Westerpoort

de aanleiding om de Oosterpoort te redden. Uiteindelijk ging de sloop niet door, in 1876 startte de restauratie.

In 1872 werd de Westerpoort wel definitief gesloten. De gemeente plaatste op 25 januari de aankondiging in de krant dat bij inschrijving 'de Westerpoort met al wat daartoe behoort' verkocht zou worden. De poort werd in dat jaar direct gesloopt. In het plaveisel van de huidige schouwburg Het Park is aangegeven waar de Westerpoort gestaan heeft. Er is daar ook een plaquette geplaatst met een reproductie van een tekening van de Westerpoort.

De stadswal Achter de Vest (destijds Koepoortsvest) werd in 1872 onder handen genomen. 42 bomen werden gerooid omdat ze hol waren en kwetsbaar bij stormen. Rooigaten werden dichtgemaakt, de grond verhoogd of verlaagd en volgens ontwerp van tuinarchitect Leendertz beplant.

Een spoorverbinding met Amsterdam

Op 14 januari verscheen er een belangrijk bericht in de krant. Er waren plannen ontwikkeld voor een spoorlijn van Amsterdam met het oostelijk deel van Noord-Holland, verder over de Zuiderzee met Friesland en aldaar tevens aansluitende aan de Staatsspoorweg. Het tracé moest in grote lijnen gaan van Amsterdam via Purmerend, Hoorn, naar Twisk en Medemblik. Vandaar over het water naar Friesland en dan van Hindeloopen via Bolsward en Sneek naar Grouw. Een comité bestaande uit 21 heren was opgericht om de treinverbinding te realiseren. Het comité had *alle redenen om op de deugdelijkheid der grondslagen te vertrouwen, zowel op die der overeenkomst, met eene maatschappij in Londen aangegaan. Het comité roept: West-Friesland ontwaakt, sla de handen ineen! Weg met die kritiek welke de voltooiing van het grootsche werk verlammen of onmogelijk zou maken. Recht op het doel af, dat is: een spoorweg! Geen kleingeestige lokale belangen, maar die van allen zooveel mogelijk verenigd.*

Koepoort

Turfhaven

De spoorwegcommissie bestond onder andere uit de Hoornse notabelen burgemeester De Vicq, raadsleden Dirk van Akerlaken, Jan Groot, Klaas Grafdijk en notaris Cornelis Bloem. Bloem was tevens burgemeester van Beets en Oudendijk, die dubbelfunctie kon in die tijd. Er werd uiteindelijk vele jaren overleg gevoerd over het definitieve tracé en vooral wie de aanleg ging betalen. De plaatsen die aan de lijn kwamen te liggen? Moest de spoorlijn niet 'gewoon' een staatsaangelegenheid zijn? Allerlei verwickelingen ontstonden waarbij zelfs ook staatsman Thorbecke een rol speelde. Bloem werd uiteindelijk aan de kant geschoven en overleed in 1875 na een 'langdurig en smartelijk lijden', 47 jaar oud. De spoorlijn kwam er uiteindelijk in 1884.

Onderwijs

Mei 1872 werd een burger-bewaarschool geopend voor kinderen jonger dan zes jaar. De school werkte volgens de methode van Fröbel. De eerste kleuterschool was een feit. Het openbaar onderwijs in Hoorn was gratis, maar er was (nog) geen leerplicht. Evengoed was de opkomst helemaal niet slecht. Ruim 90% van 6- tot 12-jarigen volgde onderwijs. Het verzuim was wel hoog, zeker in de zomermaanden. Om dat tegen te gaan werden prijzen uitgereikt voor goede prestaties: tekenvoorbeelden voor de lei of plakprenten. In de winter werd er getrakteerd, maar wie veel verzuimd had kreeg niets. Dat het werkte blijkt uit een ingezonden brief van Sinterklaas persoonlijk. Op 8 december schrijft de Goedheiligman: *Ik heb teweeg gebracht wat geen schoolverbond heeft uitgewerkt, er was geen schoolverzuim te zien. Ik heb de 540 kinderen van de Stads-Armenschool massa's krentenbrood en speculaas gegeven. Ik geloof dat ook dit jaar de Hoornsche jeugd wel over mij tevreden zal zijn.*

Na de lagere school, klassen met vijftig leerlingen waren eerder regel dan uitzondering, gingen de meeste kinderen een vak leren. Er was voor hen een Burgeravondschool waarvan de lessen van 1 oktober tot 1 april in de avonduren werden gegeven. Deze school was 'voornamelijk voor aanstaande ambachtslieden'. Een klein deel van de jeugd die de lagere school doorlopen had, met name jongens uit de hogere en middenklasse, ging door met onderwijs. In eerste instantie was dat de Latijnse School, de vervolgopleiding die voorbereidde op een religieus ambt of een studie aan een universiteit. Deze had echter in 1868 plaats gemaakt voor een gemeentelijke Hogereburgerschool (HBS). Deze, te vinden op Muntstraat 4, werd alleen bezocht door jongens. Begin juni staat er een bericht in de Hoornsche Courant dat er *lijsten circuleren met handtekeningen om ook meisjes, op afzonderlijke uren, op de HBS toe te laten*. Dat gebeurt echter nog niet in 1872.

Het salaris van een hulponderwijzer was 350 gulden per jaar, een hoofdonderwijzer kreeg 50 gulden meer. Een zeer opvallende advertentie, die voor hoofdonderwijzer in het Huis van Correctie, leverde gelijk 103 sollicitanten op. Vier van hen werden geselecteerd om *proeven af te leggen van tact en methoden bij de gevangenen zelve*. De benoemde ontving een jaarsalaris van 1.200 (!) gulden. Dat bedrag (inclusief gevarengeld?) zal wel de reden zijn geweest van het enorme aantal sollicitanten.

Handel, nijverheid en industriële revolutie

In Hoorn is in 1872 nog niet veel te merken van de veranderingen door industrialisatie. In 1857 was wel de Hoornsche Gasfabriek gestart, het Hoornse stadsgas werd gebruikt voor de verlichting van de stad. Er werd sinds 1863 ook een stoommachine gebruikt om de riolen door te spoelen. In mei 1872 kwam de stoombootverbinding Hoorn-Rotterdam. Het schip 'De Vriendschap' vervoerde met gezagvoerder A. Dalmeijer *passagiers, goederen en vee*. Sinds 1855 voer er al een stoomboot tussen Hoorn en Amsterdam.

Andere nieuwigheid was de telegraafdienst uit diezelfde tijd, maar voor de rest was het nog traditionele handel en nijverheid wat de klok sloeg. Negen vissers, drie zeilmakerijen en een scheepswerf waren er in Hoorn. Voor de inwendige mens waren er in totaal bijna zeventig broodbakkers, banketbakkers en slaggers. Er waren korenmolens die door paardenkracht werden aangedre-

MAGNETISCHE LUCHTZWEVING.

Egyptisch Tooverpaleis.
onder Directie en Hoofdmedewerking
VAN
DAVID TOBIAS BAMBERG EN COMP.
Hof-Mechanicus van Z. M. den Koning.
Staande met zijn door Gaz-verlichte Loge op
HET NIEUWLAND alhier.
Dagelijks gedurende de KERMIS afwisselende
Voorstelling in de HOOGHE GOOCHELKUNST
enz. enz., volgens groote en kleine Programmas.
De **EERSTE VOORSTELLING** zal plaats hebben
op Dingsdag 13 Augustus 1872.
PRIJZEN DER PLAATSEN:
1° Rang / 0.75. 2° Rang / 0.50. 3° Rang
/ 0.30. 4° Rang / 0.20.
Avond-voorstelling 8 1/2 uur.

Aankondiging kermis

Postkoets op het Breed

ven, er was een broodfabriek met vijf ovens. Een bierbrouwer en een drankenfabrikant (Schermer op het Kleine Noord) ontbraken niet. Ook waren er koffiebranders, tabakskerverijen, sigarenmakerijen, schoenmakers, kleermakers en zadelmakerijen. Voor de bouw waren er houtzaagmolens (drie op windkracht en zelfs ook een op stoom, op het Kleine Oost), een steenhouwerij, metselbedrijven, schilders, behangers, stukadoors, timmerwerkplaatsen, loodgieters, kachelsmeden, gewone smederijen en wagenmakerijen.

Kuipersbedrijven zorgden voor vaten voor bloemkool, zuurkool en vis. Twee kuipers hadden zich gespecialiseerd tot kaaskoppendraaierijen, kaas werd gemaakt in kaaskoppen. Tenslotte waren er twee fotografieateliers en een groot aantal (22!) goud- en zilversmeden. Kortom, in Hoorn werd hard gewerkt.

Hoorn en de arbeiders

Hoorn liep tamelijk voorop in de ontwikkeling om arbeiders te verenigen. Er werden in korte tijd drie verenigingen opgericht voor de gewone man: *Volksvoordrachten*, *Volksvormen* en *DES*.

Volksvoordrachten (tegenhanger van het intellectuele 'Tot Nut van 't Algemeen' en de Debatingclub 'Vrij Onderzoek') liet vanaf 1860 van zich horen. Er werden toespraken en lezingen gehouden om de gewone man geestelijk te verheffen, maar er was ook een mogelijkheid vragen te stellen in *de Vraagbus*. De bus stond in een koffiehuis en iedereen kon daarin vragen over van alles kwijt, consumptie was niet verplicht. Bij speciale bijeenkomsten werden de vragen beantwoord. Entreprijs was een paar centen, als het gratis was geweest gaf dat de fatsoenlijke werkman het idee dat het iets voor de armen was en dan bleef hij weg. Standsverschil lag onderaan de maatschappelijke ladder nog gevoeliger dan boven.

Volksvormen, opgericht in 1870, was de eerste Hoornse vereniging waarvan in principe iedereen, ongeacht stand, lid

kon zijn. Het accent lag op het op gepaste wijze houden van volksspelen bij speciale gebeurtenissen: zaklopen, aardappelen rapen, mastklimmen, balspelen en gaaischieten. Dat laatste gebeurde op een kunstvogel en was erg populair. Voorzitter was dokter J.J. Aghina. Een van de eerste grote feesten waarvoor de vereniging in actie kwam was de viering van 300 jaar vrijheid.

In juni 1872 was de oprichting van werkliedenvereniging *DES*, Door Eendracht Sterk. 150 werklieden kwamen bijeen om *DES* op te richten. Eerste voorzitter werd Adriaan de Rooy, 26 jaar oud, wonende op het Achterom en typograaf bij de Hoornsche Courant. Dat niet alleen werklieden lid werden blijkt uit het feit dat de directeur van de Hogereburgerschool, dr. J. G. de Vos, secretaris werd. Hij notuleerde, maakte jaarverslagen en adviseerde bij zo ongeveer alles.

Driehonderd jaar vrijheid

In de eerste dagen van april werd er gefeest in verband met 300 jaar vrijheid na Den Briel (1572). Overal hingen nationale vlaggen, oranje wimpels en waren kokardes en strikken zichtbaar. Er zat nog wel een bijzondere lading aan de festiviteiten. 300 jaar vrijheid was voor de protestanten meer dan staatkundige vrijheid, het betekende voor hen ook geloofsvrijheid. Voor de katholieken lag dat gevoeliger, zij waren die vorm van vrijheid in 1572 juist kwijtgeraakt, zij moesten naar de kerk in achterafstraten (Achterom en Achterstraat). Er ontstond de nodige discussie over, ook in de Hoornsche Courant. Maar niettemin, het feest zou gevierd gaan worden. Waar het in West-Friesland nog wel eens misging met de festiviteiten vanwege de spanningen tussen protestanten en katholieken liep dat in Hoorn wel los. Er waren wat ongeregelde tegen katholieken, maar tot geweld kwam het niet: *Hoorn heeft zich uitmuntend gedragen*.

Meer lezen?

Scan de QR code

Bronnen

Hoornsche Courant van het jaar 1872
 J. Brouwer, *De onoverwinnelijke vloot*, 1938
 H. Kroon en F. Kapteijn, *Nieuwe Kroniek van Hoorn*, 1891
 C. Boschma-Aarnoudse, *Het Sint Jans Gasthuis te Hoorn*, 1998
 Leo Hoogeveen en Arie van Zoonen, *Twee eeuwen stadsbestuurders van Hoorn*, 2002
 Jos Leenders, *Hij komt van Hoorn*, 2012
Kwartaalblad VOH 2012/4

Horinezen dansen de Carmagnole

Arnoud Schaake

Hoorn tijdens de Bataafse revolutie 1795-1798. Op 25 mei 1795 is het feest in Hoorn. Onder begeleiding van Franse soldaten, de schutterij en de leden van de patriottenclub wordt de vrijheidsboom op de Roode Steen ingewijd. De burgerij versiert de boom met de driekleur met het woord Alliance en plaatst schilden met de leuze Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap.

De Franse generaal De Mercier houdt een lofreda op de nieuw verworven vrijheid, welke beantwoord wordt door apotheker Rosendaal. Dan dansen in het wit geklede meisjes in een cirkel rond de vrijheidsboom. Vervolgens maken de leden van de municipaliteit, Franse soldaten, de schout en schepenen, leden van de burgersociëteit en zelfs twee predikanten een binnenring om de boom en dansen op de muziek van de aanwezige muzikanten. Groot en klein sluiten zich aan en de fles gaat rond. Die avond worden de schutters in de Doelen getrakteerd, waar tot diep in de nacht de Carmagnole¹ wordt gedanst, aldus de kronieken. De komst van de Fransen leidde in de Hollandse steden tot grote geestdrift. De patriotten, die zich sinds 1787 schuil hielden in hun leesgezelschappen, konden nu hun democratische idealen in de praktijk brengen. Gebroken werd met de oude Republiek, een periode van staatkundige vernieuwing brak aan. In dit artikel een schets over de eerste jaren van de Bataafse Republiek, een korte periode van stormachtige verandering.

De Bataafse revolutie

In januari 1795 was het Franse leger de bevroren rivieren overgetrokken met in hun kielzog het Bataafse legioen, bestaande uit gevluchte Nederlanders, opgericht door de patriot Herman Willem Daendels. Het leger van de stadhouder bood nauwelijks tegenstand. Overal ontstonden revolutionaire comités, die de Fransen met vlaggen en de emblemen van de revolutie een hartelijke ontvangst bereidden. De Orangisten werden op grote schaal uit hun functie gezet, hun bezittingen werden

De Nationale Vergadering

grotendeels ongemoeid gelaten. Waarschijnlijk afgeschrikt door de terreur van het Schrikbewind tijdens de Franse revolutie, waarbij velen het leven lieten, ging de Bataafse omwenteling zonder geweld gepaard. Een bedaarde revolutie, zoals Henk Saaltink² het noemde. Willem V vluchtte in een vissersboot richting het bevriende Engeland. De Fransen verzekerden de patriottische leiders ervan dat zij zich niet zouden mengen in het tot stand brengen van een nieuwe revolutionaire republiek. Daar stond tegenover dat zij voor de bevrijding van het land een bedrag van 100 miljoen gulden eisten. Voorts werden 25.000 soldaten in de Republiek gelegerd, die door de bevolking onderhouden moesten worden. De Bataafse revolutionairen gingen zeer voortvarend te werk. Op 31 januari werd de Verklaring van de 'Rechten van de mens en van de burger' afgekondigd. Vrijheid (van godsdienst en

De Fransen trekken over de bevroren rivier

meningsuiting) en gelijkheid zouden leidend worden in de Bataafse Republiek. Verkiezingen werden uitgeschreven voor een Nationale Vergadering die de opdracht kreeg een grondwet te ontwerpen. Voor het eerst in de geschiedenis van Nederland vonden algemene verkiezingen plaats. Alle mannelijke burgers hadden stemrecht als ze ouder waren dan 20 jaar en niet afhankelijk waren van de armenzorg. Op 1 maart 1796 namen 126 vertegenwoordigers plaats in de banken in de voormalige balzaal van Willem V. Onder leiding van de nieuw gekozen voorzitter Pieter Paulus, een voorman van de patriotten, begonnen de beraadslagingen. Een van de eerste daden was het uitroepen van de scheiding van kerk en staat, waardoor de gereformeerde kerk zijn bevoorrechte positie verloor en andere kerkgenootschappen vrij waren hun geloof in het openbaar te belijden. Op 2 december van dat jaar werd de eenheidsstaat uitgeroepen en dat betekende het einde van de regionale autonomie en feitelijk het begin van de Nederlandse staat. In de Nationale Vergadering heerste nogal wat verdeeldheid. Een belangrijk deel van de afgevaardigden bleef koersen op een staat als een federatief verband. De radicale revolutionairen bleven hameren op een sterke eenheidsstaat met een centraal gezag. Daarnaast vormde zich een middengroep, de Moderaten, die vooral een gematigde politiek voorstonden.

De omwenteling in Hoorn

Het was dominee IJsbrand van Hamelsveld die als vertegenwoordiger van het comité Revolutionair der Bataven op de deur van de president-burgemeester van Hoorn klopte om het stadsbestuur mee te delen dat ze de macht kwamen overnemen. Van Hamelsveld verzocht het oude bestuur het stadhuis

te verlaten: "U verlaat nu deze raad en keert weder naar uw woningen. Daar zult u veilig zijn, want u verblijft er in het midden van vredelievende burgers, vrienden van de orde". Een van de burgemeesters riep nog dat de heren toch niet gerechtigd waren om een nieuw stadsbestuur te vormen. Na enige discussie en een hartelijke groet van de Bataafse representanten verlieten de burgemeesters en de leden van de vroedschap het stadhuis. Ook Hoorn had zijn revolutie, bedaard en zonder geweld. Maar om veranderingen te kunnen doorvoeren is meer nodig dan het overnemen van de macht en het zwaaien met vlaggen en het dansen rond de vrijheidsboom. Voor Van Hamelsveld waren de idealen van de Franse Revolutie leidend, maar hij was fel gekant tegen de bloedige moordpartijen van het Schrikbewind. Als Moderaat ging het hem om edelmoedigheid en rechtvaardigheid en het zoeken naar eenheid. Zo benoemde hij drie doopsgezinde burgers in het voorlopige bestuur van de municipaliteit, zoals het stadsbestuur naar Frans voorbeeld ging heten. Het was uit met de bevoorrechte positie van de Gereformeerde kerk. Van nu af

Willem V vlucht naar Engeland

De Fransen trekken Amsterdam binnen

aan zou er vrijheid van godsdienst bestaan en zouden ook de Joodse burgers dezelfde rechten krijgen als ieder ander. Iedereen was gelijk voor de wet. Wapens en wapenborden op huizen en in kerken werden per decreet verwijderd. Ook de banken van de stadsbestuurders moesten uit de kerk verwijderd worden. In kroegen, koffiehuizen en sociëteiten, overal in de stad gonsde het van discussie over de toekomst van de Republiek. Het gezelschap voor 'Wet en Orde', de gematigde moderaten, kwam bijeen in Het Vosje op de Roode Steen, tussen West en Proostensteeg. De radicalen ontmoetten elkaar op de sociëteit op de Vischmarkt, de aanhangers van Oranje zochten elkaar op in het Royale Coffyhuis op de Rode Steen, bij de Vrienden van de Eenheid vonden de katholieken een onderkomen.

Om de nieuwe democratische maatschappij in te richten, gingen de Hoornse burgers in een jaar tijd maar liefst tien keer naar de stembus. Niet alleen voor de municipaliteit en de Nationale Vergadering, maar ook voor instellingen als armenzorg, schutterij en onderwijs. De burgerij koos de besturen.

De eerste verkiezing in Hoorn was op 25 maart 1795 voor een twaalf leden tellende commissie die tot taak kreeg het reglement voor de schutterij en het brandwezen op te stellen. Voor het eerst werden ook katholieken gekozen in de commissie. De tweede verkiezing was op 28 april 1795 voor de municipaliteit die voor 24 maanden werd gekozen. Verkiesbaar waren alle mannen vanaf twintig, die niet onder de bedeling vielen. Dienstknechten hadden geen stemrecht. Jongeren onder de twintig die deel uitmaakten van de schutterij mochten ook stemmen. Aanhangers van de vroegere stadhouder werden geweerd. Hoorn werd opgedeeld in 19 wijken. Per wijk werden de kiesgerechtigden uitgenodigd om in de kerk hun stem uit te brengen. De municipaliteit kreeg twintig leden, die voor een periode van twee jaar werden gekozen. Elk jaar trad de helft af en mocht dan een jaar lang niet gekozen worden. Dit om te voorkomen dat de leden te veel zouden hechten aan de macht. De municipaliteit bestond voor een belangrijk deel uit middenstanders; ambachtslieden ontbraken. De municipali-

teit koos de burgemeester en de schepenen en het Comité van Justitie, die tot taak had recht te spreken. Van een strikte scheiding der machten was nog geen sprake. Voor verschillende taken werden commissies ingesteld waar ook burgers deel van uit konden maken. Op 26 januari 1796 vindt de eerste nationale verkiezing plaats van de Nationale Vergadering, die als belangrijkste taak kreeg om een grondwet te ontwerpen. De verkiezingen vonden getrappt plaats. Elke wijk koos 1 kiesman. Hoorn koos 19 kiesmannen en de omliggende dorpen 11. De 30 kiesmannen uit West-Friesland kozen 1 afgevaardigde in de Nationale Vergadering; de gematigde IJbrand van Hamelsveld. De verkiezingen in Hoorn gingen vaak gepaard met heftige conflicten, de verdeeldheid was immers groot. De schutterij verkoos ene Lievens tot commandant, zonder ervaring, radicaal en katholiek. Dit was tegen het zere been van de oude garde van officieren, meest oranjegezind en protestant. Uiteindelijk benoemde de municipaliteit een vertegenwoordiger van de oude garde.

Radicalisering

In de nieuw gekozen Nationale Vergadering namen leden van de burgerij plaats, maar velen kwamen voort uit de regentenfamilies of uit de adel. Ze waren zeer gematigd en wilden een al te drastisch breuk met het verleden vermijden. Het resultaat was een grondwet, waarin veel van het federale beginsel en veel kenmerken van de oude Republiek behouden bleven. Tijdens een volksreferendum werd de nieuwe grondwet verworpen. De verdeeldheid was nu compleet.

Op 22 januari 1798 grepen radicale democraten in om te voorkomen dat de revolutie zou mislukken. Gesteund door de Fransen trokken ze gewapend naar de Nationale Vergadering en arresteerden 28 federalisten en moderaten, de overgebleven leden vormden een Constitutionele Vergadering die een grondwet ontwierpen die vervolgens aan de kiezers werd voorgelegd. In de nieuwe grondwet, een indrukwekkend werkstuk, was de nationale staat leidend. Uitgegaan werd van de

De alliantie

scheiding tussen kerk en staat, er kwam een nationaal belastingstelsel, een nationaal onderwijsstelsel, uniforme wetboeken en de gilden werden afgeschaft. Het ontwerp voor een nieuwe grondwet werd voorgelegd aan de kiezers, die met ruime meerderheid de nieuwe grondwet goedkeurden. De Bataafse Republiek had nu een moderne grondwet gebaseerd op de idealen van de Franse Revolutie, maar zowel de wijze waarop die tot stand gekomen was als de gelijkschakeling van de kerken leidde tot felle kritiek, vooral bij het protestantse volksdeel. Dat blijkt wel uit hoe het er in Hoorn aan toeging. Op 23 april moest ook in Hoorn worden gestemd over de nieuwe grondwet. Den Haag benoemde drie agenten om de kieslijst te zuiveren. Duidelijk was dat de aanhangers van de stadhouder in ieder geval geen deel mochten nemen aan de verkiezingen. Maar daar bleef het niet bij. Ook de gematigde democraten, die zich hadden verenigd in het gezelschap 'Voor Tucht en Orde', stonden op de nominatie uitgesloten te worden van de volksraadpleging. De Raad van Hoorn zat hevig met het probleem in zijn maag. Een delegatie werd naar Den Haag gestuurd met de vraag wat ze met 'Tucht en Orde' moesten. De drie agenten kwamen enkele dagen voor de stemming met een lijst met namen van mannen die mochten stemmen. Op de lijst ontbraken de leden van 'Tucht en Orde'. Een delegatie van hen protesteerde fel tegen het voorstel van de drie en kwam op het stadhuis hun gram halen: "Ons uitsluiten is strijdig met de Rechten van de Mens en de Burger". Maar de raad waste zijn handen in onschuld en wees naar de agenten, de opstellers van de lijst. Allen die het protest hadden ondertekend waren patriotten van het eerste uur en allen waren protestant. Het waren vooral de katholieken die baat hadden bij de gelijkschakeling van de kerken en stemden dus voor. Op 19 april kwamen de twee raadsleden terug uit Den Haag met het antwoord van het Uitvoerend Bewind, dat de Raad van Hoorn alle macht had om de leden van 'Tucht en Orde' van stemming uit te sluiten. Op 23 april stemden 441 stemgerechtigden voor de nieuwe grondwet en 9 tegen. Overal in het land groeide de tegenstand. Op 12 juni 1798 pleegden de moderaten, de gematigden, een staatsgreep. Het nieuwe bewind in Den Haag nam de nieuwe grondwet over, maar legde de nadruk in het beleid op tradities en het behoud van de instellingen van de oude republiek. De clubs en gezelschappen werden gesloten, het eens zo uitbundige politieke leven in de stad doofde, de katholieken werden weer uit de openbaarheid geweerd en ook de gelijkberechtiging van Joodse burgers stagneerde.

Dansen rond de vrijheidsboom

Restauratie

Gestaag bouwde het nieuwe bewind de democratische verworvenheden af en werd de Franse invloed op het landsbestuur dwingender. De Fransen wilden rust en eenheid in de Republiek. De oorlog met Engeland legde de economie vrijwel volledig stil, waardoor de armoede in het eens zo welvarende Hoorn steeds nijpender werd. De belastingen die de Fransen oplegden drukten zwaar op de zwakke economie. De Fransen die in 1795 zo geestdriftig waren binnengehaald werden van bevrijders bezetters. Tijdens het autocratische bewind van Koning Willem I deed men er alles aan om de periode van de Bataafse revolutie maar zo snel mogelijk te vergeten. Pas sinds enkele decennia is er sprake van een herwaardering. In een kort tijdsbestek kwam een eenheidsstaat met een vertegenwoordigende democratie tot stand, werden kerk en staat gescheiden en de eerste Nederlandse grondwet ingevoerd. In 1795 vond de eerste democratische verkiezing plaats, een

mijlpaal in de geschiedenis. Toch was de praktijk weerbarstig. Veel werd op papier geregeld, veel werd niet of pas op de lange termijn gerealiseerd. De Bataafse Revolutie heeft voor Hoorn betekend dat de stad zijn bestuurlijke autonomie verloor, steeds meer zaken werden door de centrale regering geregeld. De inwoners van Hoorn werden van stadsburgers staatsburgers.

**Voor het filmpje Toscani
"la Carmagnole" 1935 van
YouTube, scan de QR code**

Noten

- 1 Carmagnole, Frans revolutionair volkslied
- 2 Henk Saaltink, (1932-2009) historicus, oud bestuurslid VOH

Bronnen

- Israel, J.I., *De Republiek*, Franeker 1996
 Grijzenhout, F. e.a., *Het Bataafse experiment*, Nijmegen 2013
 Leenders, J.M.M., *Hij komt van Hoorn*, Hoorn 2012
 Rutjes, M., *Door gelijkheid gegrepen*, Nijmegen 2012
 Saaltink, H.W., *De bedaarde Hollandse revolutie*, Kwartaalblad Oud Hoorn 1995 (1,2,3)
Vervolg op de Chronyk der Stad Hoorn van de heer dr. T. Velius, Hoorn 1992

De moeizame start

van de Hoornse HBS

Peter van der Baan

Een groot deel van de negentiende eeuw is Hoorn een slaperig stadje aan de Zuiderzee dat grote moeite heeft mee te komen in de vaart der volkeren. Het gemeentebestuur doet er alles aan om instellingen aan te trekken die het economische leven een nieuwe impuls kunnen geven. Zo grijpt zij in 1863 met beide handen de kans aan om een Hogere Burger School (HBS) in Hoorn op te richten. Maar heeft dit het gewenste effect? Dat is twijfelachtig. Het gaat allemaal maar erg langzaam en moeizaam en er zijn twee pogingen nodig om een school voor jonge mannen uit de betere kringen van de grond te tillen.

Thorbecke en zijn plannen

Niet alleen onze stad probeerde er weer boven op te komen, maar dat gold voor heel Nederland. Een belangrijk persoon die veel voor de modernisering van Nederland heeft betekend, was Johan Rudolph Thorbecke. Deze liberale staatsman introduceerde in 1848 de democratische rechtsstaat. Rond 1860 presenteerde hij meer plannen om ons land vooruit te helpen. “Wij gaan, Mijne Heeren, eene groote en blijvende weldaad aan het land bewijzen”, verkondigde hij met de borst

vooruit en het hoofd geheven aan de Eerste kamer. Zijn tweede kabinet met de toepasselijke bijnaam ‘het kabinet met de spade op de schouder’ investeerde veel in infrastructuur. Vanuit Engeland was de Industriële Revolutie overgewaaid naar het Europese continent en Nederland kon niet achterblijven. Het plan van Thorbecke verloopt als volgt: de spade wordt van de schouder gehaald om kanalen te graven en spoorwegen aan te leggen zodat moderne stoomboten en -treinen gemakkelijker en goedkoper steenkolen over het hele

land kunnen vervoeren. Deze steenkolen zetten op hun beurt weer stoommachines aan het werk die de productie in de (textiel)fabrieken aanzienlijk kunnen verhogen. Hierdoor draait de economie weer volop. En er zijn ook mensen nodig die de transitie naar stoom kunnen ontwerpen, organiseren en uitvoeren. Techniek krijgt derhalve een groot aandeel in een nieuw soort school: de HBS was geboren. Dat de technisch onderlegde jonge mensen per definitie tot de betere kringen en tot het mannelijk geslacht behoorden, was destijds een idee waaraan niemand durfde te twijfelen.

Geen fraai portret van een groot staatsman

Helaas was Thorbecke een bijzonder onaangename mens. Hij had een gecompliceerd karakter. Aan de ene kant was hij bijzonder ijdel en zeer gevoelig voor vleierij, terwijl hij aan de andere kant erg rancuneus kon zijn. Zijn ego was gigantisch. Hij was sociaal onhandig, 'op het autistische af'. Maar al van jongs af aan was hij intelligent, leergierig, ijverig en ondernemend, een 'strebertje' met ambitie en eerezucht. Herkennen we hierin al de ideale HBS-leerling? Van zijn vader moest hij iedere dag, zes dagen per week van zes uur 's ochtends tot acht uur 's avonds achter de boeken zitten. 's Zondags was er dan nog de kerkgang. Kortom, een moordend dagritme dat we de ideale HBS-leerling zeker niet willen toewensen.

Lege en stille straten

De inspanningen van Thorbecke in de jaren na 1860 raakten Hoorn nog niet. Zoals vrijwel geheel Nederland, had ook het oude VOC-stadje last van de wet van de remmende voor-sprong. Immers, eeuwenlang was Hollands welvaren gebaseerd op windenergie die de talloze molens tot velerlei werkzaamheden aanspoorden. Die nieuwlichterij van kolen en ijzer was in de ogen der conservatieven nergens goed voor. De allereerste treinen hadden immers de koeien van de melk gebracht en de boerderijen in vlammen doen opgaan door rondvliegende gloeiende kooltjes.

Hoorn bleef geïsoleerd. Het inwonertal bleef hangen rond de 8500, terwijl in de hoogtijdagen in de zeventiende eeuw de stad zo'n 15.000 inwoners telde. Het beurtschip naar Amsterdam vertrok nog maar slechts enkele malen per week naar de hoofdstad. Pas in 1870 werd het zeil vervangen door een stoommachine. De stadspoorten stonden er nog, zij het in flink vervallen staat. De Franse historicus Henri Havard, die een rondreis door Nederland maakte, verbaasde zich nog in 1873 over de mooie straten van Hoorn die echter 'leeg en zon-

der bedrijvigheid in elkaar overlopen'. Eén voordeel had al dit verval... de stad telde nog genoeg oude gebouwen uit de glorie-tijd die snel een nieuwe bestemming konden krijgen. In de magazijnen van de verdwenen Admiraliteit op het Oostereiland huisden eerst bedelaars en later delinquenten van allerlei soort en aard. In de gebouwen van de West-Indische Compagnie aan de Binnenluiendijk had de Hoornse Vaderlandsche Maatschappij een fabriek in grauw zeildoek gevestigd en in het statige pand van de failliete Verenigde Oost-Indische Compagnie aan de Muntstraat verbleven de ruwe vechtjassen van het Hoornse garnizoen.

Klompenschool en schoenenschool

Het gemeentebestuur wilde dus graag een HBS binnengelen en gebruikte bij de eerste poging in 1863 een wat wereldvreemd argument. Als oude glorieuze VOC-stad had Hoorn er gewoonweg recht op, klonk het wat aanmatigend. Wellicht was beter geweest te stellen dat de HBS de oude glorie zou kunnen herstellen, maar dit lieten de conservatieve bestuurders na te vertellen. Wel gebruikten zij voor de hand liggende argumenten. Hoorn had recht op een HBS 'blijkens hare bloeiende markten, door hare gunstige ligging en goede wegen en communicatiemiddelen'. De stad kreeg, net als andere vergelijkbare steden, de felbegeerde HBS niet. Hoorn ontbeerde een goede lobby, dit in tegenstelling tot het onooglijke Warffum. Deze Friese vlek kreeg wel een HBS omdat de plaatselijke notabelen Thorbecke goed kenden en dankbaar gebruik maakten van zijn ijdelheid en gevoeligheid voor vleierij. Intussen bleef het Hoornse onderwijs traditioneel ingericht rondom religie en afkomst der leerlingen. Een treffend voorbeeld is de Rooms-katholieke bewaarschool. De kinderen van lage komaf die klompen droegen kregen les aan de Ramen en de kinderen van de betere standen die schoenen aan hadden verbleven in een gebouw aan het Nieuwe Noord. Het gezamenlijke schoolplein zou de verschillende standen weer tot elkaar kunnen brengen, ware het niet dat een dikke witte streep de klompenschool van de schoenenschool scheidde.

Ratten over het gebint

Een tweede poging in 1866 om een HBS binnen te halen had meer succes. Aartsrivaal Alkmaar wilde haar bestaande HBS uitbreiden en ook Enkhuizen zat op het vinkentouw. Hoorn kon dus niet achterblijven. Het gemeentebestuur stelde wel dat de aloude en illustere Latijnse School geïntegreerd zou moeten worden in een vierjarige opleiding in plaats van in een driejarige. De liberalen gaven vanuit hun ideologie de

gemeentebesturen veel vrijheid en aldus geschiedde. Het oude VOC-gebouw aan de Muntstraat vond men een geschikte plek voor de nieuwe school. Helaas hadden de vorige bewoners – de garnizoen soldaten - het statige pand compleet uitgewoond. Ratten liepen over het gebint en van enige hygiëne was geen sprake. De gemeente zorgde slechts voor een eenvoudige renovatie en een woning voor de concierge. Ook het inwijdingsfeest was aan de magere kant. Het feestlokaal was zodanig klein dat de moeders van de leerlingen niet mochten komen. Het lokaal werd daardoor alleen door mannen en jongens bevolkt, sowieso de enige sekse waar de school belang aan hechtte.

In 1868 begon de Hoornse HBS met 24 leerlingen, maar de besturen wisten eigenlijk niet zo goed raad met wat men nu met de school vol onderwijskundige mogelijkheden wilde. In den lande was er veel kritiek op de goddeloze natuurwetenschappen die de fysica tegenover de geopenbaarde waarheden uit de Bijbel over de schepping stelden. In 1859 had Charles Darwin veel stof doen opwaaien met zijn *On the origin of species*, waarin hij de mensen gelijkstelde aan de dieren. De godsvruchtigen moesten er niets van hebben. Er was in Hoorn geen planmatige aanpak en men had geen idee van waar naar toe. Als de Latijnse School maar behouden bleef. Cru gezegd: de buit was binnen en weer een oud overbodig gebouw gevuld.

Oneervol ontslag

Het lag voor de hand: de integratie met de Latijnse school mislukte en was de oorzaak van vele, zich versterkende problemen. Het Grieks en Latijn in het technisch georiënteerde lessenspakket was een vreemde eend in de bijt en deed het curriculum aan alle kanten rammelen. Dat zorgde voor veel onduidelijkheid en schrikte toekomstige leerlingen af. De leerlingen van buiten Hoorn moesten, vanwege de slechte verbindingen, urenlang lopen en dan ook nog eens met een zware tas vol met boeken op de rug. De kosten voor het onderwijs waren hoog en de weinige leerlingen moesten derhalve extra veel schoolgeld betalen. De leraren bleken allemaal ook niet even geschikt om les te geven. De leraar wiskunde kon niet uitleggen en de leraar Nederlands en Frans kon geen orde houden.

Boekhouddocent F. van der Hoeven weigerde stelselmatig zijn bevoegdheid te halen, verzon allerlei uitvluchten en werd uiteindelijk ontslagen. Een andere onbevoegde leraar – J. Verweij – werd ook nog eens beticht van ‘onzedelijk gedrag’ en

kreeg na twee jaar zijn oneervol ontslag. De goede leraren vertrokken naar wedijveraar Alkmaar dat én beter betaalde én beter bereikbaar was middels een spoorlijn.

Niet hoger dan een 7

Wellicht om hun eigen onvermogen te maskeren, waren de Hoornse leraren ook nog eens bijzonder streng. De jonge leerlingen werden consequent met hun achternaam aangesproken en het was gewoonte om nooit meer dan een 7 te geven. Het wordt dan wel erg moeilijk om vrijstellingen te krijgen als je gemiddeld een 7 moest hebben. Weinig leerlingen slaagden en dit schrok weer nieuwe leerlingen af, die dan liever naar die ene bewuste stad gingen en ook nog eens minder schoolgeld hoefden te betalen.

In het schooljaar 1875-76 werd het dieptepunt bereikt in het leerlingenaantal. Dat waren er 18, inclusief 4 nieuwe aanmeldingen. De kosten voor gemeente en Rijk bleven hoog en het stak Hoorn dat er zo veel leerlingen van buiten de stad kwamen, waarvoor de goegemeente opdraaide. Er moest dus snel iets gebeuren, maar pas in 1880 kwamen er grote verbeteringen.

Het Latijn was twee jaar eerder definitief uit het curriculum verdwenen, maar dit was niet zonder slag of stoot gegaan. De deftige curatoren stelden zeer welbespraakt vast dat Latijn voorbereidt in poëzie en welsprekendheid en doel en middel is tot opvoeding en beschaving. De leerlingen van de Hoornse Latijnse School moesten zelfs op het schoolplein in de pauze nog Latijn met elkaar praten. Maar nu wordt ‘het gehele onderwijs een hors-d’oeuvre, gelijk een teeken- of muzikles, een bijvak waaraan men nu en dan iets doet’. Dat Latijn een klein keuzevak was geworden, hadden de heren curatoren correct gezien. Morrend moesten ook zij onderkennen dat de HBS voor slechts drie leerlingen niet meer een geheel eigen afdeling overeind kon houden. Van de illustere Hoornse Latijnse School, waar Hoorns’ kroniekschrijver Velius nog had gestudeerd, is nu weinig meer zichtbaar. Slechts de Latijnse Poort rest, na vele omzwervingen is die nu te vinden op het Munnickenveld.

Meisjes kiezen voor een ‘pretpakket’

De opleiding duurde na het verdwijnen van Latijn nu vijf jaar met een goed pakket van interessante vakken. Ook liet de school nu duidelijk zien welke goede beroepsmogelijkheden er waren. De leerlingen konden bijvoorbeeld ingenieur, arts, telegrafist of spoorwegopzieper worden. Een andere duidelijke ver-

Muntstraat, het eerste gebouw van de HBS tot 1911

Spoorstudenten. Meisjes en het spoor deden de HBS opleven

betering was dat ook meisjes werden toegelaten. Daarvoor moest de minister van Onderwijs toestemming geven en velen vreesden dat de kwaliteit van het onderwijs zou verslechteren. Immers, – zo dacht men – meisjes waren van nature minder intelligent dan jongens en eerder geïnteresseerd in talen en andere ‘pretpakket’-vakken dan in wiskunde, natuurkunde en scheikunde. Maar het gegeven dat het aantal leerlingen beduidend groter zou worden én blijven, deed de conservatieve bezwaren al snel verstommen.

De komst van de spoorlijn

Een heel belangrijke verbetering was de aansluiting van Hoorn op het spoorwegennetwerk. In 1884 kwam de verbinding Hoorn - Zaandam tot stand. De aansluiting op het spoor zorgde voor een mooi stationsgebouw aan een nieuw aangelegd plein met grootstedelijke en burgerlijke uitstraling. Hiervoor werden oude, bedompte grachten gedempt. Oude stadspoorten werden geslecht. Het aantal winkels groeide om ook de koopkrachtige clientèle van het welvarende platteland, die eveneens met de trein kon komen, te kunnen bedienen.

HBS-leerlingen van buiten konden nu per trein naar een inmiddels veel beter georganiseerde school komen. Niet voor niets bereikte de Hoornse HBS in 1884 het aantal van 100 leerlingen, een ongekend record. In 1911 verhuisden leraren en leerlingen naar een bijzonder mooi, statig nieuw gebouw aan de Johan Messchaertstraat. De pers roemde de vele nieuwe voorzieningen die in het nieuwe gebouw te vinden waren. Er was een mooi groot gymnastieklokaal en een ruime speelplaats met een botanische tuin. De fotografielokaal werd als iets bij-

zonder geavanceerds gezien en ook de wachtkamer voor meisjes, die door de jongedames zelf was gemeubileerd, kon velen bekoren. Het gebouw werd feestelijk geopend, dit keer wel met de andere sekse erbij. Het was een heel verschil met het schamele partijtje in een krap lokaal in het oude VOC-gebouw aan de Muntstraat, meer dan 40 jaar eerder.

Hoorn had eind negentiende eeuw definitief het verval achter zich gelaten en kon als gevolg van de aansluiting op het spoorwegennet volop de streekfunctie waarmaken waardoor de stad werd voortgestuwd in de vaart der volkeren. Na allerlei beslommingen droeg ook de nieuwe HBS in het prachtige nieuwe pand daar vanaf 1911 haar steentje aan bij.

Bibliografie

- Aerts, R., *Thorbecke wil het. Biografie van een staatsman*, Prometheus 2018
- Blokker (jr), J., *Het wonder van de hbs: een onderwijshervorming die slaagde 1864 – 1885*, Amsterdam 2021
- Vereniging Oud Hoorn, *Hoorn in de twintigste eeuw*, dl.1, 2017 P.S. Bas Baltus
- Div. auteurs, *Ach lieve tijd, zeven eeuwen Hoorn en zijn bewoners*, Zwolle 1987
- Kwartaalblad Oud Hoorn 2010/3
- De Groene Amsterdammer, 24/3/2022
- EW Magazine, 23/5/2022
- Wikipedia: Thorbecke (1798 – 1872) Modernisering Nederland
- www.oudhoorn.nl
- Van HBS tot OSG West-Friesland Latijnse School

Vijftig tinten grijs

Geniet van de pracht

Jaap van der Hout

Wandelend door de binnenstad geniet je het meest van de pracht van onze leefomgeving. De voetgangerssnelheid laat het toe om op verschillende niveaus van de omgeving te genieten. De verschillende niveaus zijn:

Het overzicht

Hier ervaren we de ruimte in zijn lengte en overzien we de samenhang in materiaal, kleur en toon van de omgeving, maar ook de langere lijnen en opbouw van het geheel.

De overkant

Het individuele pand en de directe omgeving daarvan zijn bepalend. Zaken als samenhang tussen gevels, gevelopbouw, materiaaltoepassing en schaduwwerking zijn hier leidend.

Vijftig tinten

De afgelopen jaren is er veel nieuwbouw verschenen in en rond de binnenstad en langs de linten van Blokker en Zwaag. Gezien de nodige bouwplannen kunnen we nog veel meer vernieuwing verwachten in en rond deze gebieden. Onze voorzitter Jaap van der Hout heeft een notitie geschreven die hij gepresenteerd heeft aan de monumenten- en welstandscommissie. Deze notitie is bedoeld om aan ontwerpers handvatten te geven die hun ontwerpen beter laten aansluiten bij het DNA van Hoorn, Blokker en Zwaag. De binnenstad, de lanen en de linten zijn gebaat bij moderne ontwerpen van een hoge kwaliteit, maar die wel aansluiten bij de bouwtraditie van onze stad. Het doel is niet om te stimuleren dat de ontwerpen een historisch karakter krijgen, maar juist om een nieuwe hoogwaardige bouwgeschiedenis aan onze stad toe te voegen. De redactie van het Kwartaalblad wil de lezers de notitie van Jaap niet onthouden en publiceert deze in een iets bewerkte vorm.

De redactie

De wandelzijde

De afstand tot de objecten is beperkt. De details vallen op, het type metselwerk en voegwerk, de profielopbouw van kozijnen en alle andere kleine zaken die de architectuur van een pand boeiend maken. Licht en schaduwwerking zorgen voor subtiele kleine veranderingen in kleur die er voor zorgen dat een kozijn of goot kan bestaan uit wel vijftig verschillende tinten.

Het overzicht

De overkant

De wandelzijde

Hebben we wel tijd voor die pracht?

De dagelijkse praktijk laat ons veel te weinig tijd om aandacht te besteden aan de schoonheid die ons dagelijks omringt. Er vindt een langzame verschraving plaats die het noodzakelijk maakt om eens stil te staan bij wat we hebben en hoe we er weer voor kunnen zorgen dat de visuele rijkdom van onze stad en de dorpen weer toeneemt. Het gaat niet om de stedenbouwkundige opbouw, maar om kleine zaken die samen de stad op een ander niveau vormgeven. Die mede bepalend zijn voor het DNA van de stad. Het gaat om schaduwwerking, details, metselwerk en kleur.

Gezicht op de Nieuwstraat van Isaac Ouwater, 1784

Schaduwwerking

Ons land staat bekend om het prachtige zachte licht dat we hebben. Licht dat onder invloed van onze waterrijke omgeving een groot effect heeft op onze directe woon- en leefomgeving. Ons klimaat is niet iedere dag zonnig en juist de combinatie van het door wolkenpartijen gefilterd licht en water in de atmosfeer geeft dat mooie, wat gedempte Hollandse licht. Schilders als Johannes Vermeer en Isaac Ouwater wisten dat geweldig vast te leggen in hun schilderijen met interieurs, stadsgezichten en landschappen.

Dit zachte licht heeft door de eeuwen heen ook grote invloed gehad op de bouwkunst in onze steden. Enkele voorbeelden daarvan zijn kleine diepteverschillen in het metselwerk, wit schilderwerk met rijk uitgewerkte profielopbouw in kozijnen, goten en boeidelen en het gebruik van een beperkt kleurenpalet in de steenkeuze. Deze voorbeelden leiden tot een architectuur waarop schaduwwerking met zijn vele tinten grijs tot volle wasdom kon komen.

Lopend door een historische Hollandse stad wordt het oog gestreeld door deze tinten grijs. Vaak zijn we ons niet eens bewust van de rijkdom die ons omringt. Wandelend door de binnenstad van Hoorn word je je steeds bewuster van de pracht van het subtiele lichtspel binnen onze stad. Juist in de vroege ochtend of late middag op een licht bewolkte dag is het genieten van het mooie spel van meer en minder licht op de gebouwen. Het zijn niet alleen de boeidelen met hun rijk uitgewerkte profielen, maar ook de kozijnen met diepe profielen of sierstroken in het metselwerk. Ook de verschillende wijzen van voegen draagt bij aan een rijke expressie. De binnenstad is het domein van de voetganger en de snelheid van de

voetganger maakt het juist mogelijk om te kunnen genieten van de ons omringende rijkdom.

Wat in de laatste periode in de architectuur opvalt, is het klakkeloos volgen van de heersende mode van de donkere steen in combinatie met donkere kozijnen. Ook weinig of geen reliëf op plekken waar een veel subtielere architectuur gewenst zou zijn, wordt steeds zichtbaarder. Vaak gaat deze architectuur ook nog gebukt onder het gebrek aan mooie details waardoor platgeslagen gevels ontstaan. Het zachte Hollandse licht heeft hier geen vat meer op, het spel van de vijftig tinten en de schaduwwerking in de gevel ontbreekt dan geheel. Het is een architectuur die het goed doet in het harde zonlicht van mediterrane landen, of op een enkele Hollandse zomerdag. Maar ondanks de opwarming van de aarde houden we in ons waterrijke land in het algemeen gelukkig het zachte licht. Men zou dan ook veel zorgvuldiger om moeten gaan met nieuwbouw in onze historische binnenstad en andere historische gebieden, zoals de dorpslinten. Ook in eigentijdse architectuur, of architectuur met een eigen handschrift, zijn er vele middelen om in te spelen op lichtwerking en te werken met de vijftig tinten.

Hoe het niet moet en hoe het wel kan

In de jaren zeventig van de vorige eeuw was er weinig aandacht voor het spel van en met licht. Het moest snel en goedkoop, bouwen voor de buurt. De nieuwbouw in het Havenkwartier uit die periode oogt door het ontbreken van mooie details arm.

Ook latere bebouwing aan de Westerdijk, zoals de Residentie Hoornsche Hop, mist de zeggingskracht van mooie schaduwwerking. Het gebruik van vlakke aluminium kozijnen verarmt

het belangrijke lichtspel. Dit probleem doet zich voor bij meer eigentijdse projecten, maar komt vooral tot uiting in onze winkelstraten. Naast mooi verbouwde winkelpuien met aandacht voor lichtval en detail, zijn er te veel winkelpuien die met vlakke platen en kozijnen een minimum aan kwaliteit tonen.

Het probleem met de laatste aanpak is daarnaast dat door gebrekkig of zelfs geen onderhoud snel een zeer armoedig beeld ontstaat. Lopend door de binnenstad is goed te ervaren dat echte kwaliteit veel langer houdbaar is en dat de term 'goedkoop is duurkoop' hier vaak opgaat.

Gelukkig zijn er ook positieve uitzonderingen. Een goed, net gerealiseerd voorbeeld staat aan het West, een project van architect Jan Rietvink. Met een eigentijds materiaal, sierbeton, heeft hij voor reliëf en schaduwwerking in de gevel gezorgd. Een eigentijdse, meer donkerder steen speelt door de verschillende verbanden zijn eigen spel.

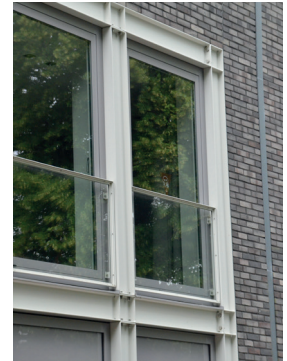
Details

Het zal duidelijk zijn dat goede details de basis vormen voor een mooie schaduwwerking, maar dat het helaas vaak mis gaat binnen winkelgebieden. Het bewaken van goede detaillering behoort de basis te zijn bij bouwen in een historische omgeving. Die bewaking van de kwaliteit hoort thuis bij zowel hen die plannen beoordelen als bij het handhavingsbeleid van de gemeente.

Naast de eerdergenoemde vlakke materiaalkeuze, wordt er in de winkelgebieden vaak niet verbouwd vanuit de eigenheid

van het pand. Geregeld wordt er een ander materiaal voor de pui 'geplakt' om een winkelpui vorm te geven, waardoor de pui ook nog eens voor de eigenlijke voorgevel/rooilijn komt te liggen. Dat is voor het pand historisch gezien een verkeerde wijze van detaillering, want bij de vroegere houten voorgevels staken hogere verdiepingen boven de onderliggende etages uit. Het huidige omgekeerde beeld verzwakt de opbouw en samenhang van de hele gevel en vermindert daardoor het spel van vijftig tinten.

Metselwerk

Metselwerk levert zijn eigen bijdrage in het spel van de vijftig tinten. Metselwerk is goed per tijdsperiode te duiden. De baksteen verandert in de loop der tijd niet alleen van formaat en textuur maar ook de metselverbanden en de wijzen van voegen vertellen verschillende verhalen. Ze dragen, afhankelijk van het metsel- en voegwerk, bij aan subtiele schaduwwerking. Naast het subtiele spel van schaduwen bepaalt het overheersende materiaal van baksteen waarin onze binnenstad is opgetrokken een belangrijke rol in de kleurstelling. Baksteen bepaalt de toon van de stad. We accepteren de baksteen als een 'natuurlijk gegeven'. Het komt voor in de gevels, de bestrating en ook in de kademuren. Dit is overigens niet van oudsher een gegeven. De bakstenen bestrating is bijvoorbeeld van het einde van de 19e en begin 20e eeuw. Daarvoor was het kinderkopje het meest gebruikte bestratingmateriaal, wat een veel lichtere openbare ruimte opleverde. Bij de herinrichting van het Kerkplein is daarom gekozen voor een verwant bestratingmateriaal, Portugees graniet.

Onder invloed van de diverse modes heeft de tijd gezorgd voor de verandering van kleur van ons erfgoed en de directe omge-

ving. Het is zinvol om de veranderingen in kleur traag te laten verlopen en onderdeel te laten zijn van de lange traditie en het DNA van een stad. Voor Hoorn is de rozerode, soms naar bruin neigende baksteen één van de belangrijkste dragers van het DNA van onze binnenstad. Het schilderij van Isaac Ouwater van de Nieuwstraat laat deze basiskleur goed zien. Tegenwoordig is de trend om donkere baksteen en zwarte kozijnen te gebruiken. Ook het donker schilderen van stucwerk, bakstenen gevels, kozijnen, goten en boeidelen of het wit schilderen van een bakstenen gevel zie je steeds meer. Een trend die in een korte periode het aanzien van een stad kan doen veranderen als er geen duidelijk beleid wordt ontwikkeld voor het materialen- en kleurenpalet van de binnenstad en overige historische gebieden.

Kleur

Kleur is een belangrijke drager van het imago van de stad. Nu is er niets meer modegevoelig dan kleur, want in de huidige in- en exterieurmode zijn grijs en zwart nu de belangrijkste dragers. Voor een historische rozerode stad is het moeilijk om de eigenheid te bewaren, omdat dit soort modes vandaag de dag wereldwijd gelden. Juist om de identiteit van het lokale erfgoed te beschermen zou er veel meer op kleur gestuurd moeten worden. Hoorn is kleurrijker geweest dan het huidige beeld laat zien. Er wordt alleen onderzoek op pandbasis gedaan naar historische kleuren. Het donkere 'grachtengroen' is pas mogelijk geworden na de uitvinding van het Pruisischblauw in 1724. Juist veel van onze panden van vóór de uitvinding van het Pruisischblauw zijn in 'grachtengroen' geschilderd. Een mode die uit de zestiger jaren van de vorige eeuw stamt. Het is tijd voor onze stad om een eigen kleurverhaal, een verhaal dat onze identiteit ondersteunt, te ontwikkelen. Een verhaal waar zowel de trots van haar bewoners als de marketing van de stad op kan leunen. Dordrecht en Zaanstad zijn twee steden die met een duidelijk eigen kleurenpalet en beleid hun identiteit versterken.

Hoe verder?

Ons erfgoed is in een langzaam tempo tot stand gekomen. Modes duurden soms eeuwen, maar volgden elkaar in een

steeds hoger tempo op. De meeste modes volgden de Europese modes, maar werden vertaald naar de Nederlandse schaal en bouwtradities. Nu staan de modes onder andere onder invloed van de sociale media. Op een programma als Pinterest vindt de consument voorbeelden die wereldwijd in de mode zijn en daarnaast is technisch bijna alles mogelijk. Om de invloed van deze snel wisselende modes en materiaalgebruik op ons erfgoed en haar omgeving te laten aansluiten bij deze tijd zijn spelregels noodzakelijk, zodat dat we onze identiteit niet verliezen. Deze spelregels moeten onderdeel gaan worden van de welstandsnota's en beeldkwaliteitsplannen voor onze binnenstad, lanen en linten.

Aanbevelingen

Schaduwwerking

Gevels en gevelafwerkingen moeten subtiele niveaoverschillen hebben om een rijke schaduwwerking op de gevels te bewerkstelligen. Een combinatie van vlakke gevels en vlakke details zijn niet toegestaan.

Details

Details moeten een bijdrage leveren aan de gelaagdheid van de architectuur en een bijdrage leveren aan de rijkdom van openbare ruimte. Een vlakke detaillering is niet toegestaan, tenzij er op een eigentijdse wijze een nieuwe vorm van gelaagdheid in de gevel aanwezig is.

Metselwerk

Rode baksteen is de basis voor de architectuur. Afwijkende kleuren in metselwerk en geschilderde gevels of stucwerk zijn beperkt. Per gevel- of straatwand mag niet meer dan 5% aan andere kleur en/of materiaalgebruik plaatsvinden. Het schilderen (keimen) van rode bakstenen gevels is verboden.

Kleur

De Hoornse kleurenwaaier is leidend en maakt onderdeel uit van het beoordelingskader voor de binnenstad, linten en lanen. Binnen de linten zijn zwarte gebouwen beperkt toegestaan als ze een onderdeel vormen van de agrarische geschiedenis van het lint in de vorm van een 'geteerde' schuur of loods.

100 Jaar

Sint Jozefschool

Nettie de Roos-Klaassen Bos en Frans van Iersel

Ongetwijfeld is het schoolgebouw met het mooiste interieur in Hoorn de Sint Jozefschool aan het Achterom. Al honderd jaar prijkt het gebouw daar in zijn volle schoonheid, strak en stijlvol van buiten, maar door de speelse vormgeving en kleuren bijna feestelijk van binnen. Het is verbazingwekkend hoe goed de schoonheid van het gebouw in tact is gebleven. Bij monumenten denken wij al snel aan gebouwen uit de 17e eeuw, maar ook de jongste geschiedenis heeft prachtige gebouwen opgeleverd, ook al zijn er daar niet zo veel van in Hoorn. Reden te meer om dit fraaie schoolgebouw te koesteren en te bewaren voor het nageslacht.

De eerste rooms-katholieke jongensschool in Hoorn

De voorloper van de R.K. Parochiale Jongensschool, zoals de school eertijds heette, werd rond 1870 gesticht. De Zusters van Liefde van Tilburg gaven er les. De school had gescheiden ingangen: aan de Ramen bevond zich de zogenaamde voorschool voor de zoons van welgestelde Hoornse burgers, die duurder was dan de zogenaamde achterschool, ook wel de 'klompenschool' genoemd, aan het Nieuwe Noord voor de zoons van minder draagkrachtigen.

Plannen voor een nieuwe school

Begin 20e eeuw bleek de school te klein voor het groeiende aantal leerlingen en voelde het parochiebestuur zich genoodzaakt uit te zien naar een geschikt perceel voor de bouw van een geheel nieuwe jongensschool. Men vond dit op de plek

Ramen 1 en 3. In 1867 klooster en r.k. jongensschool

De plechtige inwijding van de school op vrijdag 5 januari 1923

van de voormalige noodkerk aan het Achterom, die sinds het gereedkomen van de Cyriacus- en Franciscuskerk aan het Grote Noord in 1882 overbodig was geworden. Het parochiebestuur had echter buiten het oordeel van de gemeente over de bouw van een nieuwe school gerekend. Deze vond dat dit een 'te groot financieel offer' van de gemeente zou eisen en maakte dit uitvoerig aanhangig bij de toenmalige minister van Onderwijs. De gemeente kwam met alternatieve oplossingen, maar geen daarvan kon op goedkeuring van het kerkbestuur rekenen. Eind 1920 had het kerkbestuur intussen architect S.B. van Sante uit Zaandam opdracht gegeven voor een ontwerp van de nieuw te bouwen school aan het Achterom. Helaas kwam omstreeks die tijd niet alleen de gemeente met allerlei mitsen en maren, maar ook de rijksoverheid zag zich genoodzaakt uit bezuinigingsoverwegingen maatregelen tegen de bouw van nieuwe scholen af te kondigen, zodat het kerkbestuur op uitputtende wijze ruim een jaar lang op twee fronten tegelijk deze 'schoolstrijd' heeft moeten leveren. Maar 'de aanhouder wint', ook in dit geval, en zo kon uiteindelijk op 6 januari 1923 de officiële opening van het schoolgebouw plaatsvinden.

De bouw van de school

De school met acht klaslokalen werd gebouwd naar ontwerp van architect Van Sante (1876-1936) in een door rationalisme, Amsterdamse School en art deco beïnvloede bouwstijl. Van Sante kon bogen op een ruime ervaring als architect van schoolgebouwen, met name van rooms-katholieke signatuur.

De gevels van de school zijn uitgevoerd in rode machinale waalsteen. Bovenaan worden de gevels afgesloten door een classicistisch aandoende dakgoot op klossen. Daaronder

bevindt zich in de voorgevel een frontonachtig vlak met twee getrappt uitkragende (naar voren uitstekende) lagen baksteen voorzien van een tegeltableau in de vorm van een liggende ruit, waarin een Latijns kruis met een stralenkrans en het opschrift 'R.K. PAR. JONGENSCHOOL'. Dit is een kenmerkende wijze van gevelbeëindiging van de Amsterdamse School.

Het prachtige tegeltableau met prominent de namen van de leden van het parochiebestuur en onderaan heel klein de naam van de architect

Boven de entree bevinden zich vijf glas-in-lood ramen, oorspronkelijk met vijf gestileerde engelen in art deco stijl met geometrische vormen, zoals ruiten, driehoeken en vierkanten. Deze ramen hebben de tand des tijds helaas niet doorstaan en zijn in 2021 in opdracht van Bureau Erfgoed vervangen door fraaie glas-in-loodramen, vervaardigd door Glasatelier Lichtraamwerk uit Noord-Scharwoude.

Het eerste wat opvalt bij het betreden van de school is het prachtige megagrote tegeltableau met prominent de namen van de leden van het voormalige parochiebestuur. Bescheidenheid was blijkbaar aan deze bestuurders niet besteed. Onderaan worden het bouwjaar en heel klein nog de naam van de architect vermeld. De vele andere meerkleurige tegeltableaus, o.a. met stadsgezichten en met afbeeldingen van beroepen e.d. zijn ware blikvangers. Ook de tegellambrieringen, de plafonds en het trappenhuis in uitbundige kleuren, geheel in de stijl van de art deco, zijn opvallend. Het kerkbestuur ontbrak het destijds zeker niet aan durf een schoolgebouw in deze stijl, in een mix van traditionele én futuristische elementen, te laten ontwerpen.

Ruimtegebrek en uitbreiding

Al tijdens WO II – afgezien nog van de vordering van het gebouw door de Duitsers – en de jaren daarna, kampte de school door het toenemende aantal leerlingen jarenlang met een groot ruimtegebrek. Het kerkbestuur moest herhaaldelijk zijn toevlucht nemen tot het in gebruik nemen van klaslokalen op andere locaties in de stad. Klassen van 40 of meer leerlingen waren geen zeldzaamheid. In 1951 kreeg het bestuur vergunning voor uitbreiding van de school. Ten behoeve hiervan

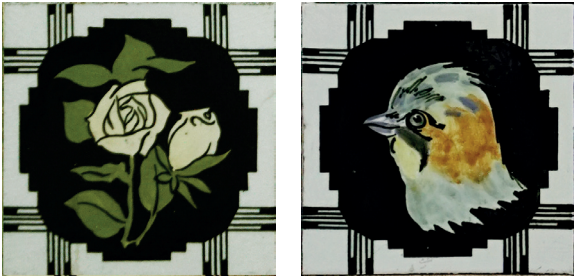

Op dit tegeltableau heeft onze Hoofdtoren een nieuwe naam gekregen

werd het achterste gedeelte, dat identiek was aan de voorkant, gesloopt en vervangen door een dwarsgebouw met vier leslokalen. Het ontwerp was van architect S.W. Langjus, die tijdens de bouw van de school de functie van bouwkundig opzichter vervulde. Na deze uitbreiding bleek dat het trappenhuis met de muur die de school oorspronkelijk in een voor- en achterschool moest delen een behoorlijk obstakel vormde in de doorstroming van de leerlingen. Door het verbod in de Lager onderwijswet van 1920 kon destijds de indeling in een voor- en achterschool niet doorgevoerd worden.

De school verandert

Eind 1959 liet het R.K. Kerk- en Schoolbestuur Parochie H.H. Cyriacus en Franciscus aan de gemeente weten dat het beheer van alle r.k. kleuter- en lagere scholen was overgedragen aan het R.K. Schoolbestuur van Hoorn. Tevens was met ingang van het schooljaar 1958/1959 de naam van de R.K. Parochiale Jongensschool veranderd in Sint Jozefschool.

Langs de trapopgangen bevinden zich tegellambriseringen met afbeeldingen uit de flora en fauna

De toelating van meisjes vanaf het schooljaar 1965/1966 bracht een grote verandering binnen de school teweeg. Vooral het ontbreken van voldoende wc's voor de meisjes vormde een heikel probleem, dat zelfs tot stankoverlast binnen de school leidde. De gemeente verleende jarenlang nauwelijks of geen medewerking aan de uitbreiding en verbetering van de wc's. Pas in 1974 kwam de gemeente met een adequate oplossing. Maar al te zeer blijkt hieruit dat bij het toenmalige college van B en W jarenlang het besef ontbrak dat ook meisjes recht hebben op fatsoenlijke sanitaire voorzieningen.

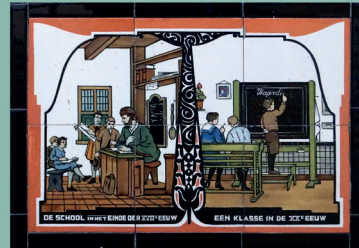
De toiletten waarover in de jaren '60 eindeloos gedoe is geweest

Terugloop aantal leerlingen en sluiting van de school

Na de aanvankelijke stijging tot bijna 700 leerlingen in 1958, met name door de naoorlogse geboortegolf, liep het aantal leerlingen echter gestaag terug door ontvolking van de binnenstad. In 1979 resteerden nog slechts 4 leerkrachten en 79 leerlingen, wat aanleiding voor het schoolbestuur vormde de school in 1984 te sluiten. In 1986 werd het gebouw eigendom van de gemeente. Na de sluiting van de school heeft het gebouw onderdak verleend aan allerlei scholen en instanties. Anno 2022 is het sinds enkele decennia in gebruik door kunstenaars van het kunstcentrum A19Ateliers.

Sint Jozefschool 100 jaar

Nettie de Roos

Boek 'Sint Jozefschool 100 jaar'

Dit alles en nog veel meer valt uitgebreid te lezen in het jubileumboek 'Sint Jozefschool 100 jaar', dat begin september is verschenen. Niet alleen de geschiedenis van de school wordt hierin uit de doeken gedaan, maar ook hoe vele oud-leerlingen en leraren zich de school herinneren. Vaak heel indringend en hilarisch. Alles rijkelijk geïllustreerd met foto's van het schoolgebouw, van schoolreisjes en met klassenfoto's.

1967, de eerste klas van juf Höhne Sparborth

Tentoonstelling

Momenteel vindt in het verenigingsgebouw van Oud Hoorn, Onder de Boompjes 22, een tentoonstelling plaats met veel aandacht voor het rijke verleden van de school.

Niet echt fout, *wel omstreden*

Arnoud Lansdaal

Eind oktober komt 'Niet echt fout, wel omstreden' uit. Een boek met twee verschillende bijdragen over Hoorn in de Tweede Wereldoorlog. Het eerste deel is het verslag van Raymund Schütz en Egbert Ottens, die in opdracht van de gemeenteraad van Hoorn onderzoek deden. Wat was de rol van de gemeente bij de ontrecting van Joodse eigenaren van onroerend goed in Hoorn en het rechtsherstel ná de oorlog? Het tweede deel, van de hand van Egbert Ottens, handelt over de oorlogsjaren van burgemeester Leemhorst. Een interview met Egbert Ottens, voormalig Oud Hoorn-voorzitter en mijn voorganger bij het kwartaalblad, is het logische gevolg van de komende publicatie.

Oorlogskind

Hoe komt iemand ertoe om zich zo te verdiepen in de Hoornse geschiedenis tijdens de Tweede Wereldoorlog? Is het omdat hij een oorlogskind is? "Haha, dat is puur toeval. Ik ben van februari '45, maar om nu te zeggen dat ik daardoor gefascineerd ben door de gebeurtenissen van die tijd, is echt niet zo. Ja, mijn vader heeft wel eens wat verteld van de oorlog, maar eerlijk gezegd moest ik dat er wel uittrekken. Het is niet de reden van mijn historische belangstelling. Ik ben wel antirevolutionair opgevoed en heb een sterk rechtvaardigheidsgevoel. Ik wil altijd het naadje van de kous weten. Historie levend houden, nieuwsgierig blijven. Er zijn veel verhalen over de Tweede Wereldoorlog, maar je moet daar niet te snel over willen oordelen, je mag niet oordelen als je niet alles weet. We moeten daarom blijven onderzoeken, er is zoveel te vinden. In een stad als Hoorn ligt onder elke tegel wel een verhaal."

Gepassioneerd

Begeesterd legt Egbert verbanden, zijn kennis over de oorlogsjaren in Hoorn is fenomenaal. Is hij een autoriteit? "Nou ja, ik weet wel wat meer dan de gemiddelde inwoner, maar 'autoriteit' gaat wel ver. Ik ben er min of meer ook bij toeval

September 1948, enkele dagen na haar inhuldiging bezoekt koningin Juliana Hoorn. Burgemeester Leemhorst verwelkomt amicaal.

ingerold. Ik knoop veel dingen aan elkaar en ontdek, mede daardoor, steeds weer nieuwe dingen. Die brengen me weer verder. Het is soms onvoorstelbaar hoe alles met elkaar verbonden is en als je je dat realiseert is dat prachtig. Vaak krijg ik bij toeval spullen aangereikt, mensen weten me te vinden. Dat komt wellicht ook door een eerder boek dat ik geschreven heb. Die spullen openen dan weer nieuwe wegen voor me."

“Het is soms onvoorstelbaar hoe alles met elkaar verbonden is en als je je dat realiseert is dat prachtig.”

Gepassioneerd geeft Egbert vervolgens meerdere voorbeelden van wat hij meemaakt en wat hij ontdekt. Hoe hij historie in een context plaatst. Het is goed dat hij veel publiceert over Hoorn, zijn waardevolle kennis gaat zo niet verloren. Hij heeft enorm veel weetjes in huis, schudt ogenschijnlijk alles moeiteloos uit zijn mouw. Een lust voor het oor voor iemand die van historie houdt.

Burgemeester Leemhorst in zijn werkkamer in het voormalig stadhuis, augustus 1948

Drijfveer

'Hier is alles gewoon, dat spreekt...' is het door Egbert in 2019 geschreven lijvige boekwerk over Hoorn tijdens de Tweede Wereldoorlog. De titel suggereerde dat de oorlogsjaren in Hoorn verre van gewoon waren, ook al werd het tegendeel gedacht. Het gewone moest het ongewone maskeren opdat het verzet, zeker in het laatste oorlogsjaar, zo min mogelijk gehinderd werd door de Duitse autoriteiten en hun vazallen. Er is veel meer gebeurd dan de meeste inwoners toen beseften en zelfs nu nog. De nieuwe publicatie lijkt daar het bewijs van. Wat is Egberts' drijfveer om opnieuw in dat oorlogsverle-

“Ik vond een aantal tegenstrijdigheden en hiaten in verklaringen van hemzelf en tijdgenoten rondom hem. Dan wil je meer weten.”

den te duiken? “Allereerst lag er de eervolle opdracht die Raymund en ik van de gemeenteraad kregen om onderzoek te doen. Het was mij al snel duidelijk dat een groot deel van de ontrecting van Joodse medeburgers door de nazi's vrijwel overal uit het geheugen was gewist, als men al besepte wat gaande was. Want het was een heel geleidelijk proces. Daarnaast werd mijn nieuwsgierigheid naar burgemeester Leemhorst getriggerd bij het schrijven van 'Hier is alles gewoon...' Ik vond een aantal tegenstrijdigheden en hiaten in verklaringen van hemzelf en tijdgenoten rondom hem. Dan wil je meer weten.”

Joodse panden

Het onderzoek van Schütz en Ottens naar het Joods onroerend goed bracht een aantal onbekende feiten en gebeurtenissen aan het licht. Ook dat de gemeente Hoorn direct bij de aankoop van twee Joodse panden, de Bossuizen aan de Slapershaven, betrokken was. Deze panden waren het eigendom geweest van de weduwe Polak-Levie, die in '43 zichzelf het leven benam. De schrijvers tonen begrip voor de aankoop door de gemeente vanwege de monumentale status van die panden, in het bijzonder de reliëfs, want die dreigden verloren

te gaan. Maar het lijkt dat er minder begrip is voor de houding van de gemeente na de oorlog. "Dat klopt. Toen het op herstel van de oorspronkelijke eigendomssituatie aankwam bleek dat de gemeente dat niet van plan was. Er vond een weinig koozjer spel plaats om daar onderuit te komen. De titel van ons onderzoek 'Blindheid voor eigen tekortkomingen' is overigens niet van onszelf, maar van de Alkmaarse notaris Roos. Hij was door de regering aangewezen om op dat proces van rechts herstel in Noord-Holland Noord toe te zien. Hij richtte zijn verwijt aan het Hoornse college. Dan zie je dezelfde mechanismes als ook tegenwoordig. Een overheid die haar eigen gelijk wil krijgen en niet in staat is om achter het beleid het belang van het individu te zien."

Burgemeester Leemhorst

Het boek dat nu uitkomt bevat nog een afzonderlijke monografie over burgemeester Leemhorst. Voor 'Hier is alles gewoon...' mocht Egbert het personeelsdossier van Leemhorst van de provincie inzien. Dat zette Egbert op het spoor van verschillende documenten over de Hoornse burgemeester die de wenkbrauwen deden fronsen. Egbert geeft tal van voorbeelden waaruit blijkt dat het woord 'omstreden' niet voor niets gekozen is in de titel. "Juli '42 duikt hij onder om te ontkomen aan een gijzeling door de Duitse bezetter. Maar na de oorlog heeft hij het over verschillende onderduikperiodes:

eerst drie jaar, daarna veertien maanden. En het vreemde is dat hem al na een dikke maand pensioen wordt toegekend. Dat was hoogst merkwaardig. Hij liet zich bovendien begin september '42 met zijn vrouw en dochter uit het Hoornse bevolkingsregister uitschrijven naar een adres in Soest. Ondergedoken bij familie, zei hij daarover na de oorlog. Pensioen voor een onderduiker? En je adres als onderduiker laten vastleggen? Dat ging er bij mij niet in. Ja, dan start de zoektocht, met inderdaad bijzondere ontdekkingen."

Doorpraten

Het kost Egbert weinig moeite om door te praten, de meest vreemde zaken komen voorbij. Was er een band via de vrouw van Leemhorst met het koningshuis? Of, terug naar het Joodse bezit, wat was de rol van ene Sindram? Deze laatste was een bijzondere figuur uit de Hoornse elite. Sluwe zakenman, directeur van de Hoornsche Credietbank voor de middenstand, tevens makelaar, iemand die het volste vertrouwen van de bezetter genoot. Die twaalf jaar lang penningmeester van Oud Hoorn was, tot hij op 1 mei 1940 totaal onverwachts opstapte. En zo noemt Egbert nog veel meer bijzondere gebeurtenissen. Vallen er nog veel meer namen in ons gesprek. Het zal duidelijk zijn, Egbert Ottens heeft zijn verhaal voor Hoorn in de Tweede Wereldoorlog nog lang niet verteld. Laat hij vooral niet stoppen.

Slapershaven 2-3

'Niet echt fout, wel omstreden' telt zo'n 150 pagina's. Bij voorintekening via de website van Oud Hoorn bedraagt de prijs € 7,50, daarna € 9,-, mede door de bijdrage van de gemeente Hoorn. U kunt ook een mailtje sturen naar psbbhoorn@hotmail.com met vermelding van naam en telefoonnummer en gelijktijdige overmaking van € 7,50 naar IBAN NL 56 RABO 0329 7027 26 tnv PSBB Hoorn. Vragen graag via het hierboven genoemde mailadres of telefonisch 0229 275300 (Rita Lodde). Na verschijning kunt u uw exemplaar ophalen bij Oud Hoorn, Onder de Boompjes 22, Hoorn.

De straatnamen in het Holenkwartier

Wie waren zij?

Arnoud Lansdaal

Het Holenkwartier, de nieuwe wijk op het voormalige Philipsterrein aan de Holenweg, heeft voor de aanduiding van de in totaal veertien straten en hofjes namen van personen gekregen die voor de Hoornse kunst en cultuur in de 20e eeuw van betekenis zijn geweest. De wijk krijgt inmiddels steeds meer vorm, sinds een aantal maanden hebben de eerste bewoners hun spiksplinternieuwe woning betrokken. Voor leden van de Vereniging Oud Hoorn zullen onder de vernoemden vast veel bekende namen zitten, maar kunnen we ze allemaal nog plaatsen en wie zijn de mogelijk onbekenden? Een kort alfabetisch overzicht van de vernoemden, voorzien van enkele gegevens.

Bas Baltus (1939-1994)

Bas, oorspronkelijk Jan, werd na zijn studie Nederlands aan de Universiteit van Amsterdam, in 1971 docent Nederlands aan het Werenfridus. In 1976 kwam hij in Hoorn wonen en werd toen direct lid van de Vereniging Oud Hoorn. Twee jaar later werd hij, tot zijn dood aan toe, voorzitter. Hij maakte deel uit van verschillende gemeentelijke commissies en zat in verschillende besturen. De vereniging Oud Hoorn maakte onder zijn leiding een enorme groei door. Bij de start van zijn voorzitterschap had de vereniging 295 leden, 15 jaar later waren het er 1754. Baltus stond pal voor het historisch karakter van de binnenstad. Hij startte een Kwartaalblad voor zijn vereniging waarin hij o.a. via rubrieken de in zijn ogen verloedering van de stad aan de kaak stelde, verzorgde een bouwkunscursus en was gids voor stadswandelingen. Bas hield zo de geschiedenis van de stad Hoorn levend en dat leidde tot verschillende publicaties over de geschiedenis en de monumenten van Hoorn. Als eerbetoon werd in 1996 een publicatiestichting onder zijn naam opgericht.

Bas Baltus

Willem Braasem (1918-1987)

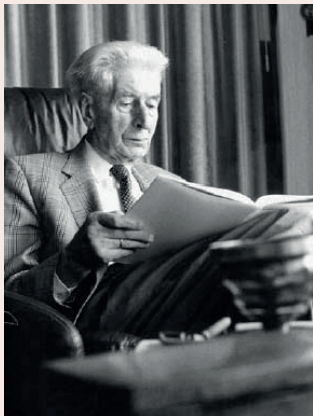
Willem werd geboren op Soerabaja en hij bracht het grootste deel van zijn jeugd door in Indonesië. Hij volgde in Nederland een opleiding Indologie en Indonesische talen, maar door de Tweede Wereldoorlog voltooide hij deze niet. Gefascineerd als hij was voor alles wat met Indonesië te maken publiceerde hij veel over dat land. Hij werd kunstredacteur van het dagblad Het Vaderland. In 1969 kreeg hij het aanbod conservator te worden van het Westfries Museum, vijf jaar later werd hij daar directeur van, tot zijn pensionering in 1983. Onder zijn leiding nam het bezoekersaantal enorm toe, mede dankzij uitgekende propaganda en originele, goed ingerichte en boeiende tentoonstellingen. In 1983 werd hij benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau.

Willem Braasem

Dirk Breebaart (1905-2002)

Dirk ontpopte zich al snel tot rasbestuurder. Werd burgemeester van zijn geboorteplaats Hoogwoud, was dijkgraaf, richtte in 1972 de Stichting Stadsherstel Hoorn op en werd hier zelf de eerste voorzitter van. Cultuurhistorie van West-Friesland lag hem na aan het hart, hij werd ook voorzitter van Historisch Genootschap Oud West-Friesland. Breebaart was bestuurder van tal van verenigingen en stichtingen. Wist als geen ander subsidiebronnen aan te boren voor restauraties van monu-

menten. Vanuit die kwaliteit werd hij voorzitter van de Stichting Oosterkerk en van de Stichting Noorderkerk. Wordt erelid van het Westfries Genootschap en Ridder in de Orde van Oranje Nassau.

Dirk Breebaart

Betsy Kaiser (1894-1978)

Betsy was dochter van arts Karel Kaiser die in Hoorn ziekenverpleging De Villa oprichtte. Betsy wilde aanvankelijk pianiste worden, maar volgde een opleiding tot onderwijzeres. Ze deed een vervolgopleiding aan de Universiteit van Amsterdam, waardoor ze lerares op een HBS kon worden. In 1921 kreeg ze een baan als docent 'natuurlijke historie' aan de HBS in Hoorn. Ze woonde in Laren en maakte deel uit van het kunstenaarscollectief aldaar. Ze schilderde met veel plezier, haar werk wordt tot de Amsterdamse School gerekend. Toen ze in 1930 trouwde met collega Huitema, docent Duits aan de HBS, gaf ze haar docentschap op en stortte ze zich volledig op het schilderen, met name portretten en stillevens. Ze verzorgde tentoonstellingen in het hele land. De laatste exposities waren in 1967 in het Westfries Lyceum (de toen gebruikte naam voor de HBS, nu het OSG geheten)

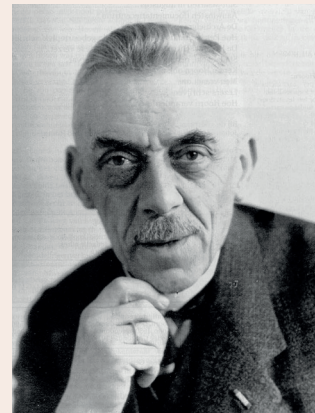

en in 1972 in de Boterhal aan het Kerkplein, bij haar afscheid van Hoorn. Betsy overleed in het Rosa Spierhuis (een woon- en werkgemeenschap voor kunstenaars) in Laren.

Betsy Kaiser

Johan Kerkmeijer (1875-1956)

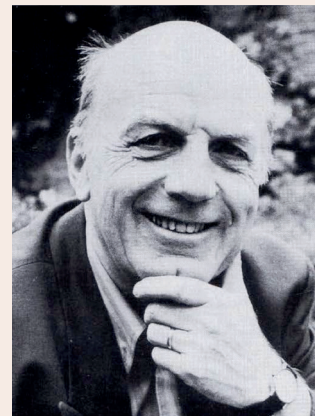
Johan werd in Middelburg geboren en bleek al snel een groot tekentalent. Na de HBS bekwaamde hij zich op meerdere kunstzinnige vlakken in Amsterdam en solliciteerde met succes in 1896 naar een gecombineerde baan als tekendocent aan de HBS, de burgeravondschoon en de Stadstekenschool in Hoorn. Tot aan zijn pensionering in 1940 bleef hij als tekenleraar aan de HBS verbonden. Hij verzorgde ook lessen bij tekengenootschap Debutade. Kerkmeijer had grote voorliefde voor oude monumenten en kunstvoorwerpen in Hoorn en het was dan ook niet verwonderlijk dat hij jarenlang conservator was van het Westfries Museum. Het museum zette zich in die tijd in om historische Hoornse panden van sloop te redden. Als dat niet lukte werd de inventaris in het museum tentoongesteld. Kerkmeijer nam het initiatief om in 1917 de Vereniging Oud Hoorn op te richten. Een vereniging kon meer dan een museum. Met subsidies en donaties konden panden aangekocht en behouden blijven. Als groot muzikliefhebber richtte hij concertvereniging Johan Messchaert op en was daarvan 25 jaar voorzitter. Tevens was hij als secretaris betrokken bij de vereniging Het Carillon. Kerkmeijer richtte in 1950 de Kerkmeijer-De Regt stichting op (de naam van zijn vrouw), een stichting die vandaag de dag nog altijd restauraties, publicaties van boeken over Hoorn en omstreken en aankopen van het Westfries museum subsidieert. Vanwege zijn grote verdiensten werd Kerkmeijer Ridder in de Orde van Oranje Nassau en ereburger van de stad Hoorn.

Johan Kerkmeijer

Herman Lansdaal (1930-2003)

Herman werd in de Zaanstreek geboren en was sportjournalist bij verzetskrant De Typhoon. In 1953 kwam hij naar Hoorn om voor het Noordhollands Dagblad te gaan werken. Na een tweede (korte) periode in de Zaanstreek vestigde Herman zich in 1964 wederom in Hoorn om bij het NHD zestien jaar lang chef-redacteur te zijn. Daarna werd hij hoofdredacteur bij Damiante Pers in Haarlem, maar bleef in Hoorn wonen. In Hoorn vervulde hij diverse maatschappelijke functies, was betrokken bij de Stedenband

Herman Lansdaal

Hoorn-Pribam en bij de Stichting Oosterkerk. Toen hij met de VUT ging (1991) werd hij hoofdredacteur van het kwartaalblad van Oud Hoorn, werkte hij mee aan de publicaties Ach Lieve Tijd en Hoorn Oh Ja. Hij zette zich in om een plaquette te realiseren voor twee verzetshelden op het Waterschapshuis aan het Grote Oost. Voor zijn verdiensten werd hij onderscheiden met de bronzen legpenning van de Gemeente Hoorn en met de Oud Hoorn-onderscheiding.

Sjoerd Leiker (1914-1988)

Sjoerd werd in Drachten geboren en was journalist, schrijver, dichter en verzetsman. Zijn eerste gedichten publiceerde hij in 1934. Hij werd redactiechef bij een uitgeverij, richtte het maandblad Elckerlyc op en vanaf 1938 publiceerde hij meerdere boeken. In de oorlogsjaren startte hij uitgeverij De Bezige Bij, die in eerste instantie ondergronds was. Na de oorlog werd hij directeur van de Regionale Omroep Groningen en werd hij redacteur van Het Vrije Volk. Sjoerd hield zich intensief bezig met de Friese taal. In 1967 verliet hij het Noorden en ging hij in Hoorn wonen. Leiker ontving diverse letterkundige prijzen voor zijn werk. Vier jaar na zijn dood werd in het Westfries museum de stichting Sjoerd Leiker Fonds opgericht. De stichting reikt driejaarlijks een literaire prijs en een daarbij behorende bronzen legpenning uit aan een Nederlandse auteur, ouder dan vijftig jaar.

Sjoerd Leiker

Gerhard Lückens (1882-1942)

Gerhard, roepnaam Gerard, werd in Hoorn geboren als kind uit Duitse ouders. Gerhard was stukadoor, modelleur en beeldend kunstenaar. Hij maakte veel bustes, zowel in gips als in brons. Hij creëerde en restaureerde gipsen plafondversieringen in patriciërshuizen, restaureerde oude gebouwen. Werd lid van tekengenootschap Debutade, bestuurslid van IJsvermaak in Hoorn, het Koninklijk Nederlandsch Gymnastiek Verbond en vanaf de oprichting bestuurslid van de Vereniging Oud Hoorn. Ook was hij lid van de commissie voor het Westfries Museum en was hij lid

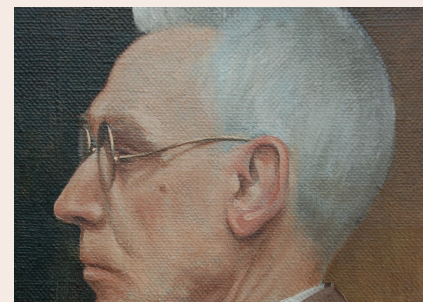

Gerhard Lückens

van het Historisch Genootschap Oud West-Friesland. Gerhard Lückens was tevens actief betrokken bij de vrijwillige brandweer in Hoorn.

Klaas Ooijevaar (1911-1990)

Klaas werd in Hoorn geboren als zoon van een Hoornse kapper, preparateur en amateurschilder. Klaas begon een exclusieve kunstnijverheidszaak en hoopte daarmee een kunstenaarschap te kunnen financieren. Ooijevaar woonde en werkte tot 1956 als kunstschilder in Hoorn. In de jaren '50 volgde hij een opleiding in Wenen op voorspraak van kunstschilder Carl Fahringer (1874-1952), die twintig jaar lang ruim drie maanden in Hoorn schilderde. De schilderijen, aquarellen en etsen van Ooijevaar hadden een sterk impressionistisch karakter. Hij legde zich vooral toe op havens, markten, landschappen, portretten en stillevens. Ooijevaar verhuisde in 1956 naar Breukelen, maar tot zijn dood aan toe kwam hij ieder jaar naar Hoorn om met name de Hoofdtoren, de Oosterpoort, de huizen aan de Veermanskade en andere monumenten te schilderen.

Klaas Ooijevaar

Johan Ridderikhoff (1899-1989)

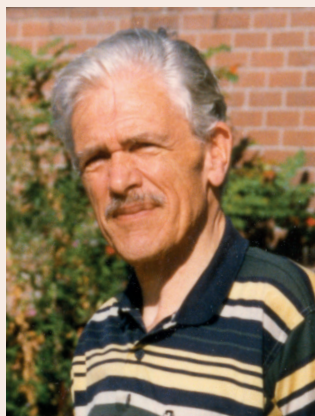
Johan was officieel costumier. Hij bemande jarenlang een zaak in toneelkleding en rekvisieten op de Roode Steen en Grote Oost. Het pand Roode Steen 9, direct naast de Waag, is een van de oudste panden van Hoorn (omstreeks 1550), ouder zelfs dan de Waag. Het pand had een verbinding met Grote Oost 5. De grote verzameling toneelkleding die in beide panden opgeslagen was kreeg landelijke bekendheid. Als grimeur en regisseur was Ridderikhoff betrokken bij ontelbaar veel uitvoeringen van het amateurtoneel in West-Friesland. Ridderikhoff was grote aanjager voor de totstandkoming van Schouwburg 'Het Park' in Hoorn en werd erelid van het Westfries Genootschap.

Johan Ridderikhoff

Henk Saaltink (1932-2009)

Na diverse omzwervingen en verschillende banen in Nederland werd Henk in 1971 als wetenschappelijk assistent aan het Westfries Museum benoemd. Hij organiseerde tal van tentoonstellingen en ontwikkelde zich tot expert in goud en zilver. In de avonden rondde hij een studie geschiedenis af, behaalde in 1983 zijn doctoraal en werd een jaar later als conservator van het Westfries Museum aangesteld. Tot zijn 65e verjaardag bleef hij daar werkzaam. Henk organiseerde rondleidingen voor Oud Hoorn, richtte de werkgroep archeologie op, werd redactielid van het Kwartaalblad van Oud Hoorn en schreef verschillende boeken over o.a. de Hoornse ziekenhuizen. Bij zijn laatste tentoonstelling 'Zilver, zilver en nog eens zilver' kreeg hij de zilveren legpenning van

de Gemeente Hoorn. Henk zou zeker tot ere-lid van de Vereniging Oud Hoorn zijn benoemd, ware het niet dat hij herhaaldelijk had laten blijken dat hij tegen onderscheidingen was.

Henk Saaltink

John de Visser (1917-2007)

John, opgegroeid in Bloemendaal, was antiquair en verhuisde in 1939 naar Hoorn. Hij kocht aan de Binnenluiendijk het 'Huis anno 1624', liet het na de Tweede Wereldoorlog restaureren en bewoonde het tot vlak voor zijn dood. Tegenwoordig is het pand Museumhuis Bonck, inmiddels overgedragen aan de Vereniging Hendrick de Keijser. John was bestuurslid van de Vereniging Oud Hoorn van 1956 tot 1977, daarvan was hij voorzitter van 1957 tot 1968. Onder zijn voorzitterschap kwam er een verbinding tot stand tussen de Gemeente Hoorn en de Vereniging Oud Hoorn, Oud Hoorn werd gevraagd te advise-

ren in het kader van saneringsplannen. Het lukte de Visser en zijn vereniging om diverse panden te redden van de slopershamer.

John de Visser

Adriaan Volkers (1904-1983)

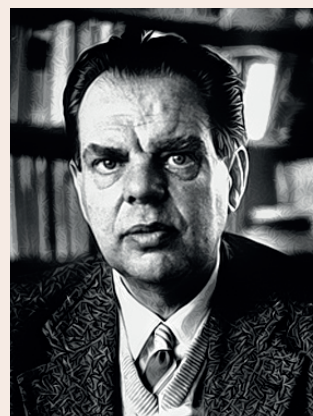
Adriaan was zoon van een Hoornse kruidenier, maar had geen interesse in de zaak van zijn vader. Hij schilderde liever en nam lessen in Amsterdam (waar hij wekelijks op de fiets naar toe ging). Behaalde aktes om tekenlessen te verzorgen, maar werkte nooit in het onderwijs, Adriaan schilderde. Het Noord-Hollands landschap, stillevens en Hoornse stadsgezichten waren favoriete onderwerpen voor zijn schilderijen en aquarellen. Kreeg landelijke bekendheid door een expositie in het Stedelijk Museum in 1939. Na de Tweede Wereldoorlog bekwaamde Volkers zich tot zilversmid en ging werken bij de firma Roozendaal. Veel van zijn zilverwerk was te zien in het Westfries Museum, maar bij een inbraak in 2005 is veel verloren gegaan. Volkers en zijn vrouw woonden van 1965 tot ongeveer 1980 als 'poortwachters' boven de Oosterpoort. Daar had Adriaan een eigen atelier.

Adriaan Volkers

Kees Winkler (1927-2004)

Kees, geboren in Hoorn, was zoon van een longarts, die directeur van het TBC-bureau aan de Wisselstraat in Hoorn was. Zijn moeder was kinderarts en het was dan ook min of meer logisch dat Kees een studie medicijnen ging doen. Kees hield echter van gedichten en schreef zijn eerste gedichten net na de Tweede Wereldoorlog. Rond die tijd verliet hij Hoorn om in Amsterdam te kunnen studeren. In zijn studententijd maakte hij deel uit van de redactie van het studentenblad *Propria Cures*. Na zijn studie was hij 25 jaar lang als bibliothecaris verbonden aan het herseninstituut van het AMC in Amsterdam. Praktiserend arts is Winkler nooit geweest, de dokter werd dichter. Dat zijn gedichten van hoog niveau waren blijkt uit het feit dat hij in 1972 de Henriëtte Roland Holstprijs kreeg voor zijn bundel *Gedichten*, een van de vele poëtische bundels die van Winkler uitgebracht werden.

Kees Winkler

Historie houdt mij jong

Interview met een kwieke honderdeenjarige

Arnoud Lansdaal

Ali de Boer-Fennema weet het zeker. De bijna 102-jarige houdt van geschiedenis en dat houdt haar jong. In haar kamer in Westerhaven vertelt de Hoornse honderduit over de vele jaren die achter haar liggen. Helder van geest en met prachtige details verhaalt ze van lang vervlogen Hoornse tijden, toen Hoorn nog oud Hoorn was. Wat een rijkdom als je op deze leeftijd nog zo kunt vertellen hoe het ooit geweest is. Oude tijden komen beeldend tot leven bij het lezen van dit artikel.

Eerste herinneringen

Ali heet officieel Aaltje, maar daar wil ze niets van weten. Die naam heeft ze te danken aan de burgemeester bij wie haar vader aangifte van geboorte kwam doen. Vader wilde zijn dochter Ali noemen, maar de burgemeester zei dat de oma van de boreling Aaltje heette, dus het moest Aaltje zijn. Haar vader ging daar toen maar in mee, haar moeder was er achteraf helemaal niet blij mee. Ook Ali zelf niet, ze heeft zich altijd bewust Ali genoemd en dat is altijd zo gebleven. “Als heel klein meisje, ik zal een jaar of vier zijn geweest, zie ik mijzelf nog wandelen aan de hand van mijn opa. Hij was gemeentebode en kende iedereen. Iedereen kende hem natuurlijk ook. We liepen over de Hooge Vest, de Draafsingel, de Westersingel. Ik weet nog dat aan de Westersingel het eerste huis gebouwd werd, daar ging toen Van Dusselaar wonen, later Eelkema. Mijn opa zei toen “Wie gaat daar nou wonen, buiten de stadswallen, dat doe je toch niet?” In de verte zag je nog de molen van Balk, mooi hoor. We liepen ook op de Italiaanse Zeedijk, waar een vrouw woonde die een geit onder haar bedstee had. Ik weet nog dat ik dat heel gek vond, ik zal dat nooit vergeten. Wie doet dat nou? Een geit onder je bed! In de Gelderse Steeg woonde ‘Bartje’, een vrouw met drie duimen, dat was ook heel bijzonder. En ik zie ook nog een vrouw voor me die over haar onderdeurtje hing, heel veel

voordeuren waren toen in tweeën gedeeld. Die vrouw hing daar gewoon, te kijken naar wie voorbij kwam. Ik zei toen: “Opa, kijk een heks!” Mijn opa bevestigde dat gewoon...”

Haar jeugd

Ali Fennema werd in Nieuwe Niedorp geboren als dochter van Trijntje Hommersen en Bouke Fennema. Trijntje kwam uit Hoorn en was opgeleid als verpleegster, Bouke kwam uit Friesland en werkte bij de gasfabriek in Nieuwe Niedorp. De opa van de moeder van Ali, een Van der Woude, was havenmeester in Hoorn en woonde in de Hoofdtoren. Trijntje was als kleine meid vroeg wees geworden, haar ouders overleden beiden aan een griep, zo rond 1900. Zowel zijzelf als haar broertjes en zusjes werden toen verloot onder familieleden. Ze kwam als zevenjarige terecht bij een oom van haar, de gemeentebode van Hoorn die in de conciërgewoning van het stadhuis woonde. Deze woning was in het Statenpoort-complex. Ali wist in eerste instantie niet beter dan dat deze man haar opa was.

De vader van Ali liep tijdens zijn werk een gasvergiftiging op, werd afgekeurd vanwege ‘gebrek aan lucht’ en kreeg vanaf dat moment een jaarlijkse toelage. Haar vader was nog maar net 30 jaar. Moeder aardde totaal niet in ‘dat Niedorp’ en

omdat haar man toch niet meer kon werken, verhuisde het jonge gezin direct naar Hoorn, naar het achterste deel van de JP Coenstraat. Daar woonde het gezin maar kort, want elke dag de trap op en af was voor vader te veel. Er kwam iets verderop een huis beschikbaar, Schoutenstraat 6 en dat huis was beter geschikt. De huizen daar waren iets na de eerste wereldoorlog gebouwd, het gezin was een van de eerste bewoners. Ali kwam sinds haar geboorte sowieso al bijna elke week in Hoorn, haar moeder kon de stad niet missen. Moeder werkte soms als kraamverzorgster, vader kon niet zoveel meer doen. Vanaf haar 6e jaar woonde Ali aan de Schoutenstraat, opgroeïend met de buurtkinderen, spelend op straat en vooral op het pleintje bij de Bontekoe- en Pieter Florisstraat. “Ik had geen broertjes of zusjes helaas, dus ik speelde vaak met kinderen uit de buurt en met klasgenootjes, Dina Zomerdijk bijvoorbeeld. Soms ook met Iet Langius, maar zij woonde aan het begin van de Drieboomlaan, dat was vaak

*“Ik had geen broertjes
of zusjes helaas,
dus ik speelde vaak
met kinderen uit
de buurt en met
klasgenootjes.”*

te ver weg. Met Dina en de buurtkinderen ging ik knikkeren, languit op de grond liggen, touwtje springen en lelijk kijken naar de auto's die langsreden. Er waren niet veel auto's hoor, maar door die auto's moesten wij van de straat en dat vonden we niet leuk. Auto's waren alleen voor deftige mensen. Zelfs onze dokter, dokter Engel van het Grote Oost, kwam op de

fiets. Jongens deden trouwens niet mee met touwtje springen, dat konden ze niet. Wat ze wel deden weet ik niet meer. Voetballen werd toen nog niet gedaan. Er was maar een sport die ik mij herinner, korfbal en dat vond ik leuk. Maar ik mocht daar niet op. Eerst leren en dan mag je doen wat je wilt, zei mijn moeder altijd. Op school speelden we wel korfbal en ik kon het goed, werd altijd gekozen. Maar ja, op de sportclub mocht ik dus niet.”

Koninginnedag, Kermis en Lappendag

“Koninginnedag stelde niet veel voor. Met een vlaggetje voor het stadhuis staan en zwaaien, ik vond het maar niks. Veel leuker was om die dag naar Bergen te gaan. Voor een gulden had je daar een prachtdag met allerlei activiteiten. Die dag werd georganiseerd door de SDAP. Wat ook prachtig was om naar de kermis te gaan. Wat was dat geweldig! 's Middags mocht ik alleen, in de avond ging ik met mijn ouders. De stoommolen en de zweefmolen. De sigaar die je uit de kop van een clown moest slaan om een gratis ritje in de draaimolen te verdienen. Kaartjes voor de draaimolen kostten trouwens 3 cent en voor 25 cent kreeg je tien kaartjes. Die kreeg ik van mijn ouders, maar ik moest dan wel een of twee kaartjes afstaan aan kinderen die het arm hadden. Ik moest leren delen van mijn ouders. De paardenmanege bij de Grote Kerk vond ik het mooist. Daar kon je in een tent op de rug van een paardje een rondje rijden. En o ja, de Parade, een soort circustent die halverwege de Turfhaven stond. Met clowns voor die tent en mooie vrouwen die de Can Can dansten om je zo naar binnen te lokken. Lappendag? Een feest! Met mijn vriendin Janny Muller, haar vader had een fietswinkel op het Grote Noord, ging ik daar toen ik oud genoeg was heen. Koffie drinken, lappen kopen. Niet dat ik zoveel genaaid heb, want ik was daar niet zo handig in.”

“Het mooiste vak op school was geschiedenis, daar heb ik altijd van genoten.”

Over school, een vriendje, werk en trouwen

“We gingen naar de lagere school op de hoek van de Draafsingel, dat was toen de school van meester Van Berkel. Ik had o.a. meester Rijswijk, die gaf ook gymles, juffrouw Van Berkel en de statige juffrouw Bruin. Als je 's morgens bij haar in de klas kwam moest je bepaalde gebaren maken (ze doet ze voor), maar waar dat voor nodig was weet ik niet meer. Na

de oorlog is in dat gebouw de ULO gekomen. Het mooiste vak op school was geschiedenis, daar heb ik altijd van genoten. Na de lagere school ging ik naar de ULO, maar verder ben ik niet gegaan. De Tweede Wereldoorlog stond voor de deur, dat zat veel in de weg. In het eerste jaar van de oorlog heb ik nog een vriendje gehad, een leuke Hollandse soldaat die als krijgsgevangene tijdelijk in een barak aan de Bontekoestraat verbleef. Toen mijn moeder hoorde dat hij uit Amsterdam kwam en daar op de Wallen woonde, mocht ik niet verder met hem. Ik snapte dat niet, want ‘de Wallen’, dat zei mij niets.

Ik ben gaan werken bij modezaak S.I. de Vries, op de hoek van de Nieuwsteeg en de Gouw, waar nu Sissy Boy zit. Een prachtige tijd gehad, bijna 5 jaar verkoopster geweest. Elke dag was anders, mooi hoor. Ik heb het ook op het kantoor geprobeerd, maar dat bleek niets voor mij. Ik was veel te ongedurig, ik kon (en kan) niet stilzitten. Ik weet nog dat mijn moeder me eens aan het breien van een sok zette, zodat ik wel rustig moest blijven zitten. Als ik klaar was zou ik een doosje met 25 cent krijgen. Maar dat heb ik nooit gekregen, breien was het niet.

Mijn man Jan, die acht jaar ouder was dan ik, ontmoette ik op een clubavond van de VCJB, de Vrijzinnig Christelijke Jongeren Bond. Daar was je als hervormde jongere lid van, tussen ongeveer je 18e en 30e jaar. Ik ging met mijn ouders naar de Grote Kerk op het Kerkplein, maar ik kwam er niet veel, ik verveelde me er rot. Ik ging altijd hoedjes tellen. Jan had ik daar wel eens gezien, hij kwam er vaak met zijn moeder. Bij die clubavond van de VCJB spraken we elkaar voor het eerst en zo kregen we wat meer contact. Jan kwam eens bij mij in de modezaak en toen ik hem zei dat we thuis zonder aardappelen zaten, wist hij daar wel wat op. Vlak daarna stond hij voor de deur met een goed gevulde zak piepers. Het was wel duidelijk, Jan wilde wel wat met me. Nou ja, van het een kwam het ander en ik ben getrouwd in maart 1944. Toen ben ik meteen gestopt met werken, dat was toen gewoon. Ik had best nog wel door willen gaan, maar mijn man vond dat niet goed. Nu zou je zeggen, wat een ouderwets idee, maar toen zag men dat zo en dat accepteerde ik.”

Lambert Meliszweg

Op het Pelmolendpad komen enkele brokstukken terecht, o.a. een gedeelte van een cockpit. Hierin wordt het lichaam van gezagvoerder Gregor gevonden. Omwonenden bekijken de ravage.

De oorlogsjaren

De oorlog heeft natuurlijk de nodige impact gehad, ook in Hoorn. Maar Ali staat er niet lang bij stil. “Er was een vliegtuigcrash in het laatste jaar van de oorlog boven Hoorn. We stonden er gewoon naar te kijken. Het vliegtuig viel op het Pelmolendpad en wij woonden op het eind van de Lambert Meliszweg. We hadden daar een tuinderij en konden het goed zien. Parachutes zagen we overkomen, bommen en stukken van een motor zagen we vallen, idioot toch dat je dat doet? Onvoorstelbaar dat we gewoon stonden te kijken. De executie bij de Grote Kerk heb ik niet gezien. De moeder van een vriendinnetje woonde aan het Kerkplein, mocht niet kijken, maar deed het stiekem toch. Wat die moeder daarover vertelde vond ik heel erg. Er waren natuurlijk wel Duitse soldaten in de stad, maar daar letten we niet echt op. Alles was op de bon, maar er viel weinig te ruilen voor ons. Wij hebben nog een tijdje een Joods echtpaar onderdak geboden. De mensen zouden voor een nachtje komen, maar het werden wel een paar maanden. Gelukkig ging dat goed. Mijn man was aangesloten bij het verzet en ging 's nachts nog wel eens de deur uit om troepenbewegingen te bekijken en dat weer door te geven. Dat was een spannende tijd, ik vond het niet leuk dat hij dat deed.”

De jaren daarna en hobby's

Nadat de tuinderij aan de Lambert Meliszweg plaats moest maken voor de uitbreidingswijk Grote Waal, gingen Ali en Jan in '64 met hun zoon Hans op Koepoortsweg 85 wonen. Jan werkte tot zijn pensionering bij kaashandel Kroon van het Grote Oost en in de pakhuizen aan het Venidse. Ali werd lid van een gymclub aan de Tweeboomlaan en ging volksdansen. Toen Jan in '96 overleed verhuisde Ali naar een aanleunwoning aan het West en ze zou daar, als het aan haar lag, nog

“Het belangrijkste is om gezond bij je verstand te blijven, daarom lees ik.”

steeds gewoond hebben. Tot haar honderdste heeft ze dat ook gedaan, maar ze ging steeds vaker vallen, dus dat was niet meer verantwoord. Nu woont ze in Westerhaven zelf, tot volle tevredenheid.

Haar grootste hobby is lezen, iets dat ze tot op de dag van vandaag nog steeds volop doet. Niet alleen de krant, “je moet toch bijblijven wat er om je heen gebeurt?”, maar met name boeken over historie. “Fantastisch, lezen over belangrijke personen van vroeger, hun levensverhaal, heel interessant. Ik lees ook graag het Kwartaalblad van Oud Hoorn. Ik ben weliswaar geen lid, maar het blad ligt hier op de leestafel, dus dan pak ik het. Ik kom ook graag in de bibliotheek van ons huis, ook al heb ik wel drie boeken op voorraad liggen. Het is er ook gewoon gezellig! Hoe ik zo oud geworden ben? Tja, ik heb nooit gerookt en nauwelijks wat gedronken. Sinds ik hier in het huis zit heb ik wel eens alcohol gehad, maar dat is maar een beetje, hoor! Het belangrijkste is om gezond bij je verstand te blijven, daarom lees ik. En historie houdt mij jong.”

Schoutenstraat 6

Waar kijken we naar?

Westfries Archief

De Hoornsche Almanak 1864-1874

Peter Swart

In het Westfries Archief worden honderden almanakken bewaard. Het merendeel van deze boekjes is te vinden via de bibliotheek-catalogus van het archief. Uiteraard is de welbekende Enkhuizer Almanak goed vertegenwoordigd. Dat is de oudste nog verschijnende almanak.

Maar wist u dat in de negentiende eeuw ook een *Nieuwe Hoornsche Almanak* en een *Hoornsche Almanak* het licht zagen? Het Westfries Archief heeft negen exemplaren van de *Hoornsche Almanak* in zijn collectie. Deze tamelijk zeldzame uitgave verdient een nadere kennismaking.

Almanakken

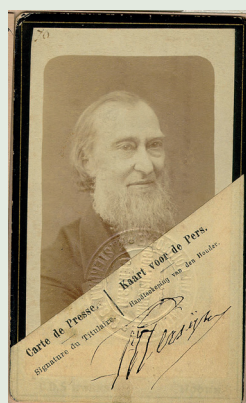
Een almanak is een jaarlijkse publicatie met een kalender en allerlei praktische informatie. Zo bevat een traditionele almanak altijd informatie over markt- en feestdagen. Het was gebruiks-drukwerk dat ook als agenda en aantekenboekje functioneerde.

Vanaf de zestiende eeuw voegden boekverkopers allerlei proza toe. Deze teksten dienden 'ter leering ende vermaeck'. Uiteindelijk ontstond hieruit een heel nieuw genre almanakken: jaarboekjes met letterkundige en historische teksten. In de negentiende eeuw had elke doelgroep wel zijn eigen almanak. Van almanakken voor landbouwers en veehouders tot almanakken voor kinderen. Andere almanakken waren weer meer stad- en streekgebonden. Een advertentie in de *Hoornsche Courant* van 3 december 1853 schetst een aardig beeld van de diversiteit. Hierin staan circa 30 almanaktitels die bij

de Hoornse boekverkoper Poppo Jan Persijn verkrijgbaar waren. Wat te denken van de *Almanak ter bevordering van Kennis en goeden Smaak* of de *Almanak voor Hollandsche Blijgeestigen*? Overigens is de laatstgenoemde almanak enkele jaren door de gebroeders Vermande in Hoorn uitgegeven. Dat Persijn juist begin december adverteerde, is geen toeval. Een almanak was een ideaal sinterklaas- en nieuwjaarsgeschenk.

Een nieuwe almanak

In de advertentie uit 1853 ontbreekt de *Hoornsche Almanak*. Daarvoor is een goede verklaring. De eerste jaargang van deze almanak verscheen namelijk tien jaar later.

Portret en handtekening van boekverkoper Poppo Jan Persijn

De exemplaren van de *Hoornsche Almanak* in het Westfries Archief

De man achter de *Hoornsche Almanak* is de eerdergenoemde Poppo Jan Persijn (1815-1901). Deze boekverkoper had zich in 1842 in Hoorn gevestigd en maakte naam als uitgever en drukker van de *Hoornsche Courant*. In 1863 zag hij ook kansen voor een plaatselijke almanak. Een jaar eerder had collega-boekverkoper Franciscus Adriaan Kramps een *Nieuwe Hoornsche Almanak* op de markt gebracht maar die was vermoedelijk een kort leven beschoren.

De *Hoornsche Almanak* van Persijn is niet van het literaire genre. Het jaarboekje bevat een overzicht van kermissen en markten, dienstregelingen en een uitgebreide lijst van plaatselijke bestuurders en beampten. Het laat zich nog het beste omschrijven als een soort gemeentegids.

De eerste jaargang van de *Hoornsche Almanak* (1864) prees Persijn aan als een boekje dat zeer geschikt is voor dagelijks gebruik. Het was verkrijgbaar met een

Advertentie in de *Opregte Haarlemsche Courant* van 16 december 1863

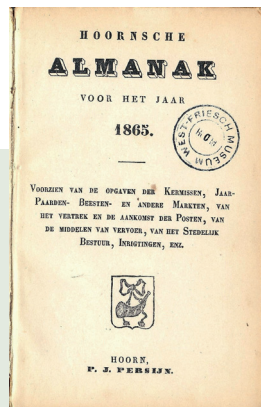
kartonnen of linnen kافت. De eerste kostte 50 cent, de luxere linnen variant was 10 cent duurder.

Om bekendheid te geven aan de nieuwe almanak adverteerde hij in zijn eigen krant en maakte Persijn reclame in de *Opregte Haarlemsche Courant*. Deze krant had een groot verspreidingsgebied waarvan Westfriesland van oudsher deel uitmaakte. Verder stuurde hij een exemplaar naar het Ministerie van Binnenlandse Zaken dat de nieuwe almanak vermeldde in de *Nederlandsche staatscourant* van 21 april 1864.

Juistheid, tijdigheid en afzet

In december 1864 verscheen de tweede editie van de *Hoornsche Almanak*. De promotie hiervan was beperkter. In een advertentie onderstreepte Persijn de doelgroep van de almanak: 'De uitgever heeft het genoeg aan zijne medeburgers' de tweede jaargang aan te bieden. Uiteraard hoopte Poppo Jan Persijn op voldoende afzet. Voor het succes was de verschijningsdatum van belang maar zeker ook de juistheid en volledigheid van de gepubliceerde informatie. In de *Hoornsche Courant* bedankte hij dan ook iedereen die hem daarbij behulpzaam was geweest. De informatievergaring was een lastige opgave. Zo waren zomerdienstregelingen voor het nieuwe jaar nog niet altijd bekend. Als oplossing werd dan in de almanak naar de nieuwsbladen verwezen.

Benoemingen van bestuurders lieten zich ook niet door de verschijningsdatum van

Titelblad van de *Hoornsche Almanak* voor het jaar 1865

de almanak leiden. Andersom deed Persijn dat wel. De *Hoornsche Almanak* van 1869 verscheen pas half januari omdat de uitgever 'heeft moeten wachten op eenige benoemingen'. In de almanak van 1871 staan enkele nagekomen benoemingen achterin.

Poppo Jan Persijn heeft de uitgave van de *Hoornsche Almanak* elf jaar volgehouden. Voor zover bekend verscheen de laatste editie in januari 1874. Aan het einde van dat jaar peilde hij 'op verzoek van eenige voorstanders' de belangstelling voor de almanak. Met intekenlijsten wilde de uitgever weten of de deelneming voor een nieuwe jaargang groot genoeg was. Dat was blijkbaar niet het geval.

Negen exemplaren

De serie van de *Hoornsche Almanak* in het Westfries Archief is niet compleet. De eerste editie ontbreekt en ook de jaargangen 1866, 1867 en 1870 missen. Daarentegen zijn er twee dubbele exemplaren.

Stempels op de titelbladen laten zien dat vrijwel alle exemplaren afkomstig zijn van de boekery van de gemeente Hoorn. Alleen op het titelblad van de *Hoornsche Almanak* van 1865 prijkt een stempel van het Westfries Museum. Aantekeningen op het schutblad van drie exemplaren vertellen

Een los blad in de *Hoornsche Almanak* van 1865 met informatie over een nieuwe vrachtverbinding tussen Rotterdam en Hoorn. In latere jaargangen van de almanak wordt deze verbinding keurig bij de andere dienstregelingen vermeld

hoe deze ooit in de gemeentelijke boekery zijn terechtgekomen. Twee stuks zijn in 1927 aangekocht, een derde is in 1948 door J. Vermande aan de gemeente Hoorn geschonken.

Waarschijnlijk zijn wel meer exemplaren bewaard gebleven. Maar een snelle digitale rondgang langs een aantal publieke instellingen, inclusief de Koninklijke Bibliotheek, leverde niets op. Juist omdat een boekje als de *Hoornsche Almanak* voor dagelijks gebruik was, behoort het tot de categorie 'zeer schaars overgeleverd drukwerk'.

Westfries Archief
 Blauwe Berg 5c | Hoorn
 tel. 0229-282500
 Studiezaal open:
 dinsdag en vrijdag 9.00-17.00 uur
www.westfriesarchief.nl

Waar kijken we naar?

Westfries Museum

De ‘Hoge Luchten’ van Cornelis Springer

Cornelis Springer (1817-1891) was een van de meest geliefde kunstenaars van zijn tijd. Ondanks economisch magere jaren en het verval dat overal in Nederland zichtbaar was, ‘portretteerde’ hij ons land alsof alles nog bij het oude was. Springer wordt dan ook gezien als een der groten van de Nederlandse Romantiek.

Een bewijs daarvan is nu terug te zien in het Westfries Museum: de tentoonstelling *‘Hoge Luchten, Schatten uit het Rijks’* bevat drie van zijn werken – waarvan twee uit het bezit van het Rijksmuseum en een uit eigen collectie.

Cornelis Springer woonde het grootste deel van zijn werkzame leven in Amsterdam, maar reisde heel Nederland rond om schetsen te maken van stadsgezichten. Vooral stadhuizen hadden zijn interesse. Vandaar ook dat op *‘Bezoek in de Statenpoort in Hoorn’* de Statenpoort is afgebeeld: het oude stadhuis van Hoorn. Op het schilderij uit de eigen collectie van het Westfries Museum is op de voorgrond de postiljon te zien, een koerier te paard

Gezicht op Den Haag, ca. 1851. Olieverf op doek (Rijksmuseum)

die een vaste route langs de steden en dorpen reed. Het is een typerende Springer: zijn werken zijn vaak zeer waarheidsgetrouw en wijken slechts in detail af van de werkelijkheid. Maar hij 'illustreerde' zijn schilderijen wel met 17e-eeuwse figuren, daarmee terugrijpend op de 19e-eeuwse traditie om de 17e eeuw te idealiseren.

Eerbetoon aan Rembrandt

In de tentoonstelling *Hoge Luchten* is ook het sfeervolle *Gezicht op Den Haag* van Springer opgenomen. Het is een voorstudie voor het stadsgezicht van Den Haag en had een link met Rembrandt. Na de Belgische Opstand in 1830 en de daaropvolgende afscheiding moest men in het noordelijke deel van de Nederlanden namelijk op zoek naar een eigen en onderscheidende identiteit. Grote namen als Michiel de Ruyter, Jacob Cats en Rembrandt van Rijn speelden een rol bij het creëren van het vaderlandsbeeld. De laatste werd in 1852 geëerd met de oprichting van een standbeeld, en in de Amsterdamse Parkzaal hingen schilderijen met daarop de steden waar Rembrandt zou hebben gewerkt, waaronder *Gezicht op Den Haag* van Springer. Pas later ontdekte men dat Rembrandt nooit in de Hofstad heeft gewerkt.

Oog voor detail

Springer had oog voor detail waardoor de architectuur in zijn stadsgezichten uiterst nauwkeurig is. Hij schroomde echter niet om elementen buiten beeld te laten die hem niet bevielen. Ook het 19e-eeuwse stadsgezicht *De Zuiderhaven in Enkhuizen*

Statenpoort in Hoorn, 1885. Olieverf op paneel (Westfries Museum)

Tentoonstelling *Hoge Luchten* – met daarbij *Stadspoorten van Hoorn*

Bewonder t/m 27 november de tentoonstelling *Hoge Luchten, Schatten uit het Rijk* in het Westfries Museum. Met 40 onbekende kunstwerken uit de collectie van het Rijksmuseum, aangevuld met pronkstukken uit de eigen collectie. In *Hoge Luchten* zijn stads- en vergezichten met indrukwekkende wolkenluchten te zien van 17e-eeuwse schilders als Albert Cuyp en Jan van Goyen, maar dus ook van Cornelis Springer, meester uit de Romantiek. Twee tijdelijke exposities sluiten aan bij het thema 'Stadslucht maakt vrij'. *Stadspoorten van Hoorn* toont stadspoorten en stadswallen die veiligheid en vrijheid voor stadsbewoners garandeerden. Ook Hoorn kende vele stadspoorten waarvan de meeste inmiddels zijn verdwenen, maar de schilderijen, prenten en tekeningen laten de geschiedenis van onze stad herleven. In *Westfriese Hoge Luchten* zijn het de jagende wolken boven het Westfriesse landschap die de hoofdrol spelen. Meer informatie over de tentoonstelling: wfm.nl/hoge-luchten

laat een op waarheid berustende, maar geïdealiseerde situatie zien. Je waant je als kijker in de 17e eeuw, maar toch is dit een werk uit 1868.

Graag het Westfries Museum nog een keer in oude luister zien? Per 1 januari 2023 sluit het museum voor een grootscheepse renovatie t/m medio 2025. Meer informatie: www.wfm.nl/toekomst. Op de hoogte blijven? Geef je op voor de online nieuwsbrief via www.wfm.nl/nieuws.

Westfries Museum

Roode Steen 1 | Hoorn
tel. 0229-280022

Geopend:

dindag t/m zondag 11.00-17.00 uur
www.wfm.nl

Het moet wel kloppen

Arnoud Lansdaal

In mijn gesprek met de zeer actieve Oud Hoorn-vrijwilligster Trudi Schrickx (74) is mij al snel duidelijk dat alles wat genoemd wordt eerst grondig is onderzocht. Een klein briefje met gegevens heeft ze vooraf aan het interview al gemaakt. Trudi houdt van een wetenschappelijke benadering, want “het moet wel kloppen”. Een gesprek met een van de gidsen van Oud Hoorn.

Gedegen aanpak

“Als gids van Oud Hoorn moet je het juiste verhaal vertellen. Soms hoor of lees ik een verhaal van een andere gids, waarvan inmiddels uit publicaties duidelijk is dat het niet klopt. Ik kan het dan vaak niet nalaten dat te corrigeren. Ik hou er nu eenmaal van de Hoornse historie te bestuderen, de verzamelde gegevens bij te houden en

vervolgens over het voetlicht te brengen. Het is ontzettend leuk ‘werk’ door de vele positieve reacties die je krijgt. En ja, zolang ik niet krijg te horen, of merk, dat de mensen die ik rondleid het niet meer interessant vinden, blijf ik doorgaan. Het gids-zijn kost heel veel tijd, want ik bereid alles goed voor.”

Hoe een Rotterdamse in Hoorn terecht kwam

Exact vijftig jaar geleden ontmoette de Rotterdamse Trudi Guinée de elf jaar oudere Piet Schrickx uit Hoorn op vakantie in Frankrijk. Het was gelijk liefde op het eerste gezicht, een jaar later trouwde het paar en ging wonen in een flat aan de Astronautenweg in Hoorn, later boven Piets zaak in de Kerkstraat, het bijzondere Jugendstilpand. Hij en zijn broer Jan hadden de kantoorboekhandel, tevens typeschool, van hun vader overgenomen en zetten die als drukkerij en papierwinkel voort. Trudi kwam in die wereld terecht.

Docente en gids

Trudi had in Leiden Duits gestudeerd en ging in '74 bij Werenfridus als docente aan de slag. Toen bleek dat er daar in het volgende schooljaar onvoldoende lessen Duits waren, stapte ze over naar de RSG (later OSG) West-Friesland. Ze nam er in 2014 afscheid, zelfs na haar pensionering gaf ze nog aan een eindexamenklas les. Piet en Trudi waren al in het midden van de jaren '70 lid geworden van Oud Hoorn. Net in de tijd dat toenmalig voorzitter Bas Baltus de vereniging nieuw leven inblies. Piet was amateurarcheoloog en had veel

“Als gids van Oud Hoorn moet je het juiste verhaal vertellen.”

interesse voor de geschiedenis van Hoorn. Trudi, ongetwijfeld aangestoken door het enthousiasme van Piet, volgde eind '83 een bouwkunscursus bij Baltus. Ze vond het meer dan interessant en dat betekende een eerste aanzet om gids te worden. Sinds 1977 werden er wandelingen verzorgd, Henk Saaltink had daarvoor de eerste opzet gemaakt.

Trudi kwam in aanraking met materiaal dat verzameld was door Harm Stumpel. Harm had per Hoornse straat wetenswaardigheden opgezocht en dat werd gedeeld met toenmalige gidsen. Trudi zocht er zelf extra

info bij, vast en zeker heel gedegen, en werd ook gids. Al ruim 35 jaar leidt ze nu groepen mensen rond in Hoorn. Piet liet zich nooit verleiden om ook gids te worden: “Ik kan hier niet rondleiden, want ik weet wat er verdwenen is”, was een uitspraak van hem. In de loop der jaren heeft Trudi veel verschillende wandelingen begeleid, maar de kloosterwandeling is wel haar favoriet. Mede door het werk van haar zoon Christiaan, die als archeoloog en historicus (de appel valt niet ver van de boom) prachtige gegevens over de kloosters verzamelde en die uitwerkte in publicaties. Moeder kon hier dankbaar gebruik van maken. Christiaan liep trouwens als kleine jongen met zijn rondleidende moeder mee. Hij presenteerde op het juiste moment de juiste illustraties uit een map. Met de papepel ingegoten, heet dat... Na twintig jaar moesten de gegevens van Harm Stumpel nodig geactualiseerd worden. Werk dat Trudi samen met Trudy de Rooij en Gerard Beemsterboer (beide zijn inmiddels overleden) én met de onlangs verhuisde Christ Stoffelen voor haar rekening nam. Anja Morit is nu belangrijk voor de gidsen, zij voorziet ze digitaal van veel extra informatie.

Biografieën

Trudi is niet alleen gids voor Oud Hoorn en verspreider van het Kwartaalblad in de binnenstad, ze schrijft ook biografieën over Hoornse personen voor de site van de vereniging. Inmiddels heeft ze er al tientallen aangeleverd. Cor (Bob) Entius had daartoe een eerste aanzet gegeven,

Trudi en Frans Kwaad, met redactionele ondersteuning van Peter Tack, gingen ermee aan de slag. Na het overlijden van Frans staat Trudi hier min of meer alleen voor, er is dan ook dringend menskracht gewenst. Mocht iemand zich geroepen voelen? Neem dan contact op met Oud Hoorn.

De biografieën schrijft Trudi met name in de winter, in de zomer staan de wandelingen en rondleidingen voorop. Na het overlijden van man Piet (2017) bleef Trudi heel actief. Ze zet zich niet alleen in voor Oud Hoorn, maar verzorgt ook rondleidingen voor passagiers van cruiseschepen, in het Duits natuurlijk, speelt dwarsfluit en past op haar kleinkinderen. Een druk leven ontvouwt zich achter de gevel die ooit door Picasso werd geschetst. De Spaanse schilder was bij een bezoek aan Hoorn getroffen door de eenvoud van de gevel ten opzichte van die van het naastgelegen St. Jans Gasthuis. Het Jugendstilpand aan de andere kant van haar huidige woonplek, de zaak met de bovenwoning, is in 1983 door Piet en Trudi weer in de oorspronkelijke staat teruggebracht. Dat er sindsdien boven de papierwinkel en het magazijn ‘koffie, thee, tabak, snuif, sigaren’ valt te lezen is daarom niet verwonderlijk.

Rotterdamse Trudi, al bijna vijftig jaar inwoner van Hoorn en met hart en ziel betrokken bij de stad en de oudheidkundige vereniging. Een vrijwilligster van onschatbare waarde.

Stadsbeeld Restauraties & veranderingen

Jaap van der Hout en Frans van Iersel

Een parel voor Hoorn

In de rubriek stadsbeeldbewaking wordt stilgestaan bij een klein of groot project dat mooi is uitgevoerd.

Jan van der Heyden lantaarns

Ditmaal gaat de parel naar de Jan van der Heyden lantaarns die door de gemeente onlangs op het havenhoofd aan weerszijde van de sluis zijn geplaatst. Ook drie witte ophaalbruggen zijn uitgevoerd met deze lantaarns. Het is niet waarschijnlijk dat de Jan van der Heyden lantaarns in de 17e of 18e eeuw in Hoorn in gebruik waren. Niet getreurd, ze zijn immers sfeervol.

In 1663 vond een belangrijke verbetering plaats op het gebied van straatverlichting. De schilder en uitvinder van de slangenbrandspuiten, Jan van der Heyden, ontwierp voor Amsterdam een nieuw type lantaarn. Deze lantaarn heeft twee aparte deurtjes. De grote deur is voor het vullen van de snotneus met raapolie en de kleine deur is om de lont in de snotneus iedere avond aan te steken.

Vanaf 2018 zijn in onze binnenstad de klassieke 30 jaar oude straatlantaarns omgebouwd. De vernieuwde lantaarns hebben een historische uitstraling maar beschikken over de allernieuwste led-techniek. In iedere lantaarn zit een lamp die oranje kleurt. Dit herinnert aan het vlammetje als lichtbron.

Achter op 't Zand 31 en 32

Het samenvoegen van 2 woningen, het wijzigingen van de voor- en achtergevel en het plaatsen van een nieuwe kap. De voorgevel van nr. 32 wordt geheel opnieuw opgetrokken in metselwerk.

Drieboomlaan 292

Het maken van een uitbouw aan de achterzijde op de eerste verdieping. De uitbouw sluit aan de linkerkant aan op de scheidingmuur en aan de rechterkant op de bestaande uitbouw.

Baanstraat 33

Het betreft een zonder vergunning gerealiseerd overkapping langs de zijgevel van een beeldbepalend pand op een hoek. De monumentencommissie heeft bezwaar tegen het realiseren van de overkapping, deze staat voor het bestaande raamkozijn en doet afbreuk aan de architectuur.

Ramen 8

Het verbouwen van een rijksmonument. De dakplaten worden vervangen, het voordakvlak wordt aan de binnenzijde geïsoleerd, de dakpannen worden hergebruikt. Op het platte dak van het achterhuis worden zonnepanelen geplaatst, deze zijn niet zichtbaar vanuit de openbare ruimte.

Kleine Noord 16

Het vervangen van de bestaande houten winkelpui door een aluminium pui. In de welstandsnota staat omschreven dat er een plint van minimaal 30cm toegepast moet worden. De commissie adviseert de nieuwe pui minimaal 5cm naar achteren te plaatsen zodat er een negge ontstaat.

Kleine Noord 37a

Het plaatsen van 18 zonnepanelen op het linkerdakvlak van een woning. De voorste zonnepanelen zijn goed zichtbaar vanuit de openbare ruimte en voldoen niet aan de plaatsingscriteria. De commissie vraagt het plan aan te passen.

Nieuwe Steen 1 (stadhuis)

Het stadhuis (gemeentelijk monument) wordt drastisch gerenoveerd en aan de voorzijde uitgebreid met een nieuwe raadszaal (bouwdeel D). De commissie is positief over het concept maar heeft nog wel enkele opmerkingen:

- De ingreep voor de ingang is subtiel.
- Dat de blauwe kleur verdwijnt wordt betreurd.
- De ooit door Blauwboer ontworpen terreininrichting behoeft aandacht..
- Het zou mooi zijn als het nieuwe bouwdeel D meer los komt te liggen van het oude gebouw
- De wens om meer licht naar binnen te brengen wordt gesteund.

Koepoortweg 92

De sloop van de huidige garage aan de linkerkant van dit gemeentelijk monument en het realiseren van een nieuwe aanbouw. De aanbouw wordt plat afgedekt en 1m. meer naar voren getrokken. De monumentencommissie vraagt aandacht voor het originele metselwerk.

Veemarkt 29

Een preadvies voor het plaatsen van een dakkapel op het linkerdakvlak en het wijzigen van de bestaande dakopbouw op het rechterdakvlak van een gemeentelijk monument. De monumentencommissie is op hoofdlijnen akkoord.

Stadsbeeld Restauraties & veranderingen

Nieuwendam 23

Het verbouwen en vergroten van dit beeldbepalend pand. De woning wordt via de Foreestensteeg ontsloten. De monumentencommissie heeft bezwaar tegen het recht optrekken van de achtergevel omdat de achterzijde van het pand goed zichtbaar is vanuit de openbare ruimte. De geplande dakkapel voldoet niet aan de criteria uit de welstandsnota.

Roode Steen 3

Een legalisatieverzoek voor rode markiezen die zonder vergunning zijn aangebracht. Er zijn destijds zwarte markiezen vergund. De monumentencommissie heeft bezwaar, fel rood is geen gedekte kleurstelling zoals wordt gesteld in de welstandsnota.

Kruisstraat 5

Het verbouwen van een winkel tot woning met een uitbreiding aan de achterzijde. De monumentencommissie heeft bezwaar tegen het gebruik van volkern plaatmateriaal, zij adviseert de achtergevel traditioneel af te werken. Tevens geeft zij aan dat indien de voorgevel opnieuw wordt opgemetseld dit in schoonmetselwerk dient te gebeuren.

Draafsingel 56

Het maken van een dakopbouw op een bestaande garage op het achtererf van een gemeentelijk monument. De garage wordt voorzien van een asymmetrisch zadeldak. De gevels worden bekleed met houten delen in een donkere kleur en het dak wordt gedekt met gebruikte Verbeterde Hollandse dakpannen.

Roode Steen 16 (Westfries Museum)

De restauratie van het museumgebouw is omvangrijk. Maandelijks behandelt de monumentencommissie een of meerdere deelaspecten van dit complexe plan. Ditmaal het ontwerp van het nieuwe trappenhuis aan de achterzijde van Roode Steen 16. De achtergevel van het trappenhuis kenmerkt zich door een verticale driedeling die aansluit op de parcellering van de trap en lift. In de kap zijn de technische installaties ondergebracht. Voor het trappenhuis wordt voorgesteld de kozijnen in brons uit te voeren alsook de afgeknotte schildkap. Het onderscheid met de bestaande achtergevel is belangrijk en komt door het gebruik van hardsteen tot zijn recht.

Baanstraat 26

Een berging van een gemeentelijk monument die in afwijking van de vergunning is gebouwd. Vergund is een bouwwerk met een lessenaarsdak, gebouwd is een plat afgedekte berging met veranda. De monumentencommissie adviseert alsnog akkoord te gaan.

Nieuwland 5

Het wijzigen van de pui in de voorgevel van een woning. De onderbouw wordt afgewerkt met steenstrips conform het metselwerk van de bovenbouw en de bestaande puibalk/luifel wordt vervangen. Het buurpand zal uiteindelijk ook worden aangepakt. De monumentencommissie is niet overtuigd en ziet graag dat er een integraal plan wordt gemaakt met het buurpand om zo een helder straatbeeld te creëren.

Vier de Slag op de Zuiderzee

Dit jaar viert jong en oud een oktoberweekend lang dat Hoorn zich in 1573 bevrijdde van de Spanjaarden. Zo herdenken we het belang van vrijheid.

De Slag op de Zuiderzee is in de historie van Hoorn misschien wel de belangrijkste gebeurtenis. Drie dagen nadat de Spanjaarden bij Alkmaar worden verdreven leveren de watergeuzen en de bevolking van Hoorn voor de kust van onze stad een beslissende zeeslag met de Spaanse vijand. Op 12 oktober 1573 worden de Spanjaarden verslagen, mede door een grote inzet van de Hoornse bevolking. Er kan via de Zuiderzee weer vrij gehandeld worden met de landen aan de Oostzee en Middellandse zee. Hoorn wordt een welvarende stad, Hoorn wint de vrijheid! Volgend jaar, in 2023, is het 450 jaar geleden dat deze belangrijke zeeslag plaatsvond. Een slag die ook zorgde voor een omwenteling in de vaderlandse geschiedenis. Dit gaat Hoorn voortaan jaarlijks vieren, want de Slag op de Zuiderzee is het verhaal van Hoorn. De viering is dit jaar op 8 en 9 oktober a.s. Een verhaal van strijd, van moed en van vrijheid. Doe mee, vier mee: heel Hoorn aan de Slag!

Kijk voor het complete en actuele programma op de website www.slagopdezuidzee.nl

Vereniging Oud Hoorn

Onder de Boompjes 22 | 1621 GG Hoorn | tel. 0229-273570

Email: info@oudhoorn.nl

Geopend: dinsdag en donderdag 10.00-16.00 uur

zaterdag 10.00-14.00 uur

www.oudhoorn.nl

Lidmaatschap

Normaal:	€ 25,- per jaar, incl. kwartaalblad
Gezinslid:	€ 15,- per jaar
Jeugd:	€ 7,50 per jaar
Lid voor het leven:	Ouder dan 45 jaar: eenmalig € 700,- Ouder dan 55 jaar: eenmalig € 500,-
Ledenadministratie:	leden@oudhoorn.nl
Contributie:	NL92 INGB 0000 7229 54

Het lidmaatschap geldt voor een heel kalenderjaar.
Lidmaatschap uiterlijk één maand voor einde kalenderjaar schriftelijk opzeggen.

Losse nummers: leden: € 6,- | niet-leden: € 7,50

Redactie

Arnoud Lansdaal, Ben Leek, Wally Ooms,
Arnoud Schaake, Christiaan Schrickx,
Ton Spruijt, Willy Wiggelaar

Redactieadres:

Arnoud Lansdaal
Boomgaarden 1 | 1695 BN Blokker
Email: redactie@oudhoorn.nl

Realisatie:

Sprintprint
De Factorij 34c | 1689 AL Zwaag
www.sprintprint.nl

Colofon

Kwartaalblad
Vereniging Oud Hoorn

Bestuur:

Jaap van der Hout, voorzitter,
Matt Wever, secretaris,
Jos Renckens, penningmeester,
Ron Dol, Jan Haring.

Ereleden:

J.C. Kerkmeijer (1875-1956)
mr.dr. B. R. Canneman (1909-1982)
H. Krijgsman (1914-1990)
D. Breebaart (1905-2002)
C. Kupperts (1920-1990)
drs. H.M. van den Berg (1918-2005)
J.L.N. Dijkstra (1930-1992)
J.M. Baltus (1939-1994)
J.P.H. van der Knaap (1936-2007)
J.E.J. Lamers
A. de Graaf
L.P.M. Hoogeveen
A. Boezaard
F. Uiterwijk
A.G.F. van Weel
E.S. Ottens
F.L. van Iersel
H. Stapel

Foto's/illustraties:

Archeologie West-Friesland
Beeldbank Oud Hoorn
Frans van Iersel
Arnoud Lansdaal
Jaap van der Hout
Vereniging Oud Hoorn
Westfries Archief
Westfries Museum
Willy Wiggelaar

ISSN: 2213-7009

Copyright:
Gehele of gedeeltelijke overname van teksten
en/of illustraties uit dit blad is alleen
toegestaan na toestemming van de redactie.

Verleden & Heden

Willy Wiggelaar

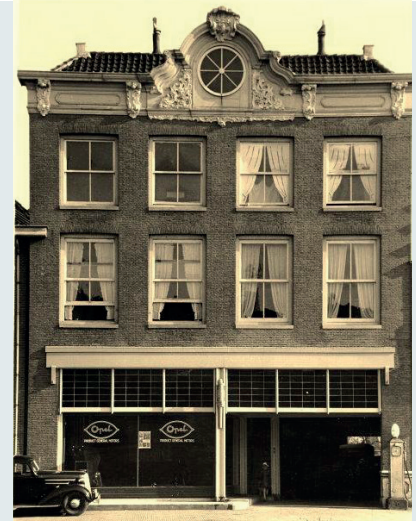
Losse nummers:
leden: € 6,- | niet-leden: € 7,50

Het Amsterdamse Huis

In 1834 verkoopt makelaar Cornelis van der Wolff aan Arnoldus Phillipus Kuijer een kavel lopende van Onder de Boompjes tot Achter de Vest. Hij laat er een prachtig pand bouwen met twee verdiepingen en een verhoogde gootlijst voorzien van prachtig rococo snijwerk. Aan de kant van Achter de Vest wordt een grote stal gebouwd.

In 1894 biedt de toenmalige bewoner, notaris Jansen, het pand Onder de Boompjes 20 te koop aan. Dokter Kaiser koopt het voor f 9.000,- Hij begint er een huisartsenpraktijk. Aan de straatzijde links is de spreekkamer, bekleed met prachtig behang, voorzien van afbeeldingen van Hoorn en omgeving, gemaakt in de behangfabriek van Dominee Ris, op de Binnenluiendijk. Rechts komt de wachtkamer, die altijd vol zit.

Een consult kost f 1,-. Dokter Kaiser is tevens de oprichter van ziekenhuis 'De Villa' aan de Draafsingel. In 1912 verlaat het gezin Hoorn. Daarna bewonen verschillende huisartsen de woning.

In 1932 wordt het pand verkocht aan Jac. Met. Hij begint er een automobielbedrijf en verkoopt er het merk Opel. De prachtige gevel wordt gedeeltelijk gesloopt om plaats te maken voor grote ramen voor de showroom en een brede ingang naar de werkplaats van de garage. Ook staat er op een gegeven moment een benzinepomp voor de deur.

In 1972 komt het pand leeg te staan en achtereenvolgens vestigen zich er een goedkope supermarkt, waar alles uit dozen wordt verkocht, een fotospeciaalzaak en daarna een schoenenwinkel.

In 2003 koopt woningbouwvereniging Intermaris het pand. Het weekend voor de verbouwing wordt er in het pand een groot feest gehouden met live-muziek. De kaarten zijn in een uur tijd uitverkocht.

De week erop wordt alles op de begane grond gesloopt. Het pand krijgt de oude glorie terug. De pui krijgt weer de monumentale entree en de hardstenen stoep worden opnieuw gerealiseerd. Het pand heeft weer het aanzien van het statige woonhuis dat het ooit was. Er komen zes appartementen, in korte tijd zijn ze allemaal verkocht. Het is weer op stand wonen, daar aan Onder de Boompjes. Het Amsterdamse Huis heeft weer de allure die het verdient.